

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b29290533>

VERHANDELING

OVER DEN

MILITAIREN GENEESKUNDIGEN DIENST.

Men heeft van denzelfden Schrijver:

Observations Médicales, faites pendant les campagnes de Russie et d'Allemagne. Maestricht 1814.

Hygiène militaire, ou avis sur les moyens de conserver la santé des troupes. Dédicée au Roi. - Maestricht 1815.

Dissertation sur l'air atmosphérique et de son influence sur l'économie animale. Maestricht 1816.

Observations sur la fièvre adynamique, Anvers 1818.

De geslachtsnaam van den schrijver met I in plaats van E, gelijk denzelven in zijne andere werken voorkomt, op den titel van dit werkje geschreven zijnde, komt, door dien Z. M. hem bij een besluit de oude geslachtsnaam zijner familie terug gegeven heeft.

VERHANDELING
OVER DEN
MILITAIRE EN
GENEESKUNDIGEN DIENST,

DOOR

JOS. ROM. LOD. VON KIRCKHOFF,

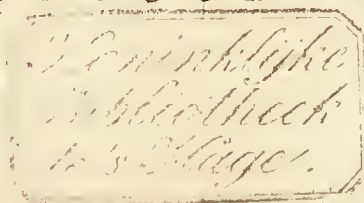
MED. DOCTOR, OFFICIER VAN GEZONDHEID DER
EERSTE KLASSE IN NEDERLANDSCHEN DIENST,
GEWEZEN GENEESHEER BIJ DE FRANSCHEN
LEGERS, LID DER COMMISSIE VAN HET
GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOE-
VOORZIGT VAN DE PROVINTIE ANT-
WERPEN, EN LID VAN HET GROOT-
STE GEDEELTE DER GELEERDE GE-
NOOTSCHAPPEN VAN EUROPA,
RIDDER, ETC., ETC.

„ Les hopitaux sont en quelque sorte la mesure
de la civilisation d'un peuple : ils sont plus
appropriés à ses besoins et mieux tenus,
à proportion de ce qu'il est plus rassemblé,
plus humain, plus instruit. —

Mémoires sur les hopitaux de Paris; par TENON,
des académies des sciences et de chirurgie de
Paris, etc. imprimés par ordre du Roi. Paris
1788.”

TE UTRECHT,
Bij J. VAN SCHOONHOVEN,

M D C C C X X I I.

THE WELLCOME TRUST

11, BEDFORD SQUARE, LONDON, W.1

ENGLAND

TELEGRAMS: "WELLCOME" LONDON

TELEPHONE: 4777

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

POST OFFICE ORDER NO. 1000

VERHANDELING

OVER DEN

MILITAIEREN GENEESKUNDIGEN DIENST.

Wanneer de menschenvriend het welzijn van zijnen evenmensch meent te kunnen bevorderen, door de waarheid vrij en openhartig daar te stellen, mag hij niet aarzelen haar bescheiden voortedragen. Het denkbeeld van zijn Vaderland nuttig te kunnen zijn, is groot voor hem, die den naam van Vaderländer waardig is. Dan vooral, is het eenen zoeten pligt, als het, het lot der waardigsten onder de Medeburgers betreft: van hen, die de regten van Koning en Vaderland verdedigen, deszelfs eer handhaven en door hun bloed den Troon ondersteunen, buiten welke hij niet zoude kunnen bestaan, ik bedoel de Krijgslieden. Hen hier eene lofredé te houden, zou overtollig, zelfs vervelend zijn, doordien eene reeks van Werken dit al vóór mij gedaan hebben.

A

Hun-

Hunne noodzakelijkheid is te klaarblijkelijk bewezen, dan dat zij den minsten twijfel zoude overlaten. De regten welke zij op de erkentenis en verkleefdheid der volken hebben, en de achting welke de Maatschappij hen verschuldigd is, kan hen nooit en door niemand betwist worden; bovendien, welke billijke aanspraak hebben zij niet op de erkentenis en genegenheid hunnes Souvereins? De zorg van den Monarch voor zijne krijgslieden is heilig; vooral in een Rijk, waar de inschrijvingen voor den krijgsdienst ingevoerd zijn; in die landen is deze zorg de eerste verpligting welke de heiligste wetten der natuur den beschermer van den Staat opleggen: eene verpligting die hij stilzwijgende met het volk aangaat; het is dus niet meer dan natuurlijk dat hij zich tot vader dier kinderen stelt, die door het lot gedwongen worden hunne bloedverwanten te verlaten en zich van hunne ouders te verwijderen, wiens eenigste steun en geluk zij veelal zijn. Het zijn deze kinderen, welke hem zijn toevertrouwd en waar van hij de verantwoording voor God en het Volk op zich neemt. Dat men zich echter niet verbeelde dat ik de ingevoerde inschrij-

schrijvingen voor den krijgsdienst afkeure! verre zij de minste gedachte van dezen aard: alle onze instellingen moeten overeenstemmen met de beginselen van billijkheid; de krijg van verdediging is de eenige, welke de regtvaardigheid goedkeurt en het belang des volks eischt. De krijgsdienst is derhalve eene schuld, waaraan door een iegelijk zonder onderscheid moet worden voldaan, en ten dien aanzien kan men niet anders dan de samenstelling eener krijgsmagt van Nationale Militie, gelijk dezelve bij ons bestaat, goedkeuren.

Sedert ik mijne loopbaan als Geneesheer bij de legers begon, heb ik het mij als eenen gewigtigen pligt opgelegd, den krijgsman nuttig te zijn, zoo dikwijls hij mijne zorgen inriep; en sinds ik het geluk gehad heb, mijn Vaderland te dienen, komt mij dezen pligt heiliger voor; ik houde niet op, mijne krachten intespannen, om die eervolle schatting te betalen, welke mij mijn ambt voorschrijft, en mij aanhoudend aan de oefeningen te wijden, om doelmatig mijne edele taak te vervullen. Ik zou geene gelegenheid kunnen laten voorbijgaan, waar ik dienstig zoude kunnen zijn, aan mannen,

wier nut ik bevroede en aan welke ik mijne zorgen met geestdrift toewijde. De begeerte hen nuttig te zijn, was het voornaamste gevoel het welk mij bezielde, toen ik mijne *Higiène Militaire* schreef, waarin ik de middelen, om hunne gezondheid te bewaren, voorstelde; het is nog dat zelfde gevoel, hetwelk mij heden bezielt, deze verhandeling opstellende, waarin ik de wijze hoedanig zij in hunne ziekten moeten behandeld worden, ontvouw. Met eene edele trotschheid gehoorzaam ik den aandrang van mijn hart, als ik bedenk dat het den tol is, welke ik der ouderlijke teederheid schuldig ben. Zouden gevoelige en neerflagtige ouders en bloedverwanten niet van verontwaardiging en schrik beven, indien zij konden bevroeden, dat die kinderen, aan hunne liefde en zorg ontrukkt, aangevallen door ziekte en ongemak, niet die verzorgingen bekwamen, welke men hen schuldig is? Ik weet dat het behandelen van dit onderwerp boven mijne krachten blijft en dat daar toe eene hoogere welsprekendheid vereischt wordt; maar het is hier slechts ons doel, den besten der Koningen, den vader zijner onderdanen, op den voornaamsten tak der

Militaire Administratie, den Genceskundigen dienst bij de Armée betreffende, en de verbeteringen die, mijns bedunkens, tot stand dienden gebragt te worden; opmerkzaam te maken. Dat men hem dan doe zien, dat de dringende noodzakelijkheid vordert, dit rijpelijk te overwegen. — Te zeer gevoel ik de waarde van den soldaat, te zeer ben ik doordrongen van de loffelijke en weldadige oogmerken onzes beminden Monarchs; om hem niet met alle waardigheid het ontwerp te durven aanbieden, hetwelk ik hier behandel en eene taal te spreken, ontbloot van alle vleijerij en eigenbaat. Het eerbiedig vertrouwen, hetwelk ik in het karakter Zijner Majesteit stel, moedigt mij aan om mijne zwakke stem te verheffen, en ik ben overtuigd, dat, indien ik zelfs mogt dwalen, mijne menschlievende oogmerken niet zullen worden afgekeurd, en dat de openhartigheid van een zijner getrouwe dienaren; die verre is van afgetrokkene oogmerken te koesteren, en niets wil dan nuttig te zijn, gereedelijk zal vergeven worden.

Indien ik het gelük heb verhoord te worden, indien ik mijne oogmerken mag bereiken, zal ik het levendigste genoegen sma-

ken: dat van nuttig te zijn geweest aan het uitgelezenste van het volk, de bloem der jeugd en de hoop des Vaderlands. Van de vaderlijke goedheid des Konings, die, sedert hij den Troon der Nederlanden beklom, zich immer door weldadige oogmerken heeft gekenmerkt, en met de grootste zorgvuldigheid alle nuttige instellingen heeft trachten te verbeteren en aantemoedigen, kan ik hopen, dat hij in mij de waarheid bij de eenvoudigheid der uitdrukkingen zal erkennen; dat zijn edelmoedig hart niet ontoegankelijk zijn zal en niet doof zal blijven voor eene stem, welke men zoude kunnen noemen, die van het leger en van duizende huisvaders. Dat voor hem den roem bewaard blijve, den Geneeskundigen dienst des legers zoodanig als die zijn moest, daar te stellen, op dat denzelven niets meer te wenschen overlaat en aan alle de Mogendheden een voorschrift ter navolging zij.

De Geneeskundige dienst eens legers is ten naauwste verbonden aan de eer, en het belang van het geheele Rijk, aan de regtvaardigheid en vooral aan de waardigheid des Troons. Daarom is het niet te verwonderen in de geschiedenis voorbeelden te vinden, dat Koningen en Vorsten zich bezig hielden,

den, met hunne zieken te verzorgen en de wonden hunner gekwetsten te verbinden. Deze dienst is niet onverschillig aan de zekerheid der volken, en bijzonder aan de vreedzaamheid eens volks zoo als het onze, bij wien het krijgswezen door de wet wordt voorgeschreven. Deze dienst, behoorlijk bij een leger daargesteld, bevordert niet alleen de voortgangen der geneeskunde, die voor een verlicht Gouvernement, van veel belang zijn moet, maar heeft ook den gelukkigsten invloed op de bewaring van den krijgsgaest, op de dapperheid van den soldaat, en deszelfs gehechtheid aan zijn vaandel. Dan, behalve dat, zijn onze soldaten een gelukkig lot waardig; zij zijn dapper, gehecht aan Koning en Vaderland; vaak gaven zij hiervan de schitterendste bewijzen, en zulks nog onlangs bij de roemvolle bataille te *Waterloo*. Hunne dapperheid maakte langen tijd het sieraad der vreemde legers uit. De stem van het gevoel van eer heeft ten allen tijde de Nederlanders verbonden, en zal hen steeds verbinden, om zich bij menigte op den weg der eer en overwinning te stellen, waar zij aan geene verwijdering zullen denken.

Ja, de liefde alleen welke ik den soldaat

toedraag; de onkrenkbare gehechtheid, welke ik den krijgsdienst van mijn Vaderland wijde, de ijver, welke ik voor de belangen van het Gouvernement gevoele, noopen mij tot het zamenstellen dezer verhandeling, over den Geneeskundigen dienst; welke niet alleen voor dit Land, maar ook voor anderen kan dienstig zijn, en tot *basis* genomen worden.

Bij ons was het dat de toestand der Militaire Hospitalen der volmaaktheid begon te naderen; de geregeldheid van onzen Geneeskundigen dienst werd bewonderd door hen, die in staat geweest zijn, denzelfden dienst bij de troepen, van vorige tijden, of die van andere Armeën te waardeeren; maar wij hebben eene organisatie aangenomen, welker beginselen door ons aan vreemde Mogendheden ontleend zijn, die zelfs onzen Geneeskundigen dienst, in aanmerking namen en verre boven den hunnen stelden. De thans bestaande inrigting is zij niet verre van voordeel aantebrengeu, en wijkt dezelve niet af van die hulp, aan welke de Koning de soldaten had gewoon gemaakt? Aan alle zijden vraagt men: waarom heeft men bij ons de Hospitalen afgeschafft, zoo als zij voorheen

be-

bestonden? wat vereischt meerdere zorgvuldigheid dan die stichtingen, wier doel heilig is? De Godsvrucht offert de lijdende menscheid burgerlijke Hospitalen, welke edelmoe-dige menschen trachten te volmaken en te verbeteren; dáár smaakt de noodlijdende nog den troost zijne bloedverwanten en vrienden te zien, bij het genot hunner zorgen, terwijl de verdediger van den Troon en het Vaderland, ziek, verwijderd van zijne bloedverwanten, en alle die hem dierbaar zijn, geenen anderen steun, troost, noch hoop heeft, dan in de weldadigheid van zijnen Koning. Dat dan een Souverein zich nooit laat overreden om die weldadigheid te doen ophouden, dat hij de bestiering zoodanig bepale, als het belang van den Geneeskundigen dienst zijner Armée vordert; „dat het onmogelijk zij, ooit de heilzame uitkomsten te leur te stellen, welke men van de Krijgs-Hospitalen moet verwachten, onvermijdelijk voor een Leger, en zonder welke men de zieken, aan de grootste ontbering van hulp zoude blootstellen;” ik bezig hier de woorden van eenen mijner gewezene Chefs, den beroemden Gencesheer Generaal COSTE, de Pa-

A 5

troon

troon der Fransche Krijgs - Geneeskunde , die tot dit onderwerp de meeste bekwaamheden bezit , welke men in de jaarboeken der Krijgs - Geneeskunde aantreft ; wiens langdurige ondervinding bij de Legers , en wiens menschlievende oogmerken , genoegzaam de opregtheid mijner stelling waarborgen. Sedert de toegenomene volmaking der Legers , behooren er ook welingerigte Krijgs - Hospitalen te zijn , welke den zieken soldaat , alle mogelijke lansen en hulp toebrengen ; dit is zoo zeer erkend , dat het niet het minste bewijs behoeft. Om dit echter duidelijker te doen voorkomen , zal ik mij een weinig ophouden , bij de onderscheidene bekende wijzen van den zieken soldaat te verzorgen ; het zal alsdan niet moeilijk zijn , dra de waarde dier Hospitalen te beoordeelen tegen die van de thans bestaande inrigtingen , terwijl men als dan de nuttigheid en alle de voordeelen welke zulke Krijgs - Hospitalen aanbieden , des te beter zal hoogschatten.

De zieke of gekwetste soldaten in de burger Hospitalen te verzorgen , is beneden de waardigheid van den krijgsman , dit is hem vernederen ; dit is hem de plaats der Armen doen nemen ; dit is den soldaat omtrent wien den Staat de verpligting heeft aangegaan ,
hem

hem in zijne ziekte te verzorgen, gelijk stellen met de laagste volksklasse, die ziek zijnde, door den nood gedwongen wordt een verblijf in die Gestichten te zoeken: het is, hen aan de zorg van Geneesheeren toevertrouwen, voor wie dergelijke behandelingen vreemd zijn; zelfs wordt het dikwijls overgelaten aan lieden, behebt met het rampzalig vooroordeel, van in den soldaat eenen mensch beneden anderen te zien, hem verachtende en hem beneden zijnen stand behandelende. Aan deze zwaarigheden voegen zich nog vele anderen: de zieke soldaat verliest welhaast in de burger Hospitalen den krijgsgeest en de gewoonte aan krijgstucht; het is bewezen dat hij daar langer blijft dan in de Krijgshospitalen; hij wordt daar vaak opgehouden, doordien de Administratie voordeel vind in de vermeerdering der verpleegdagen, waar van de prijs hare geldmiddelen vermeerdert. In zulk eenen toestand voor het overige, worden de Officiers van Gezondheid de middelen ter hunner onderwijzing ontnomen (*), hunne hoop vervalt, en in tijd van

(*) Men verstaat door Officiers van Gezondheid

van oorlog gaat den dienst gebrekkig; (*het is toch bijzonder voor oorlogstijd dat men legers onderhoud.*) Het is noodig hier aan te merken, dat indien het plaatsén der zieke soldaten in burger Hospitalen volstrekt noodzakelijk ware, men hen afzonderlijke en voor hun alleen geschikte zalen, moest doen geven en hen daar, door Militaire Officieren van Gezondheid doen behandelen, of deze verplichten hunne zieken dagelijks te bezoeken, om op de behandeling toe te zien en alle misslagen voor te komen.

Eene andere meer gebrekkige wijze, dan de toelating der zieke soldaten in de burger Hospitalen, doch welke gelukkig haast algemeen afgeschaft is, bestaat door de zieken in de *Chambrées* of in de kamers der Kaserne te behandelen, die weldra besmet worden en waardoor de aansteking zich over eene geheele stad uitbreidt, zoo haast zich eene besmettelijke ziekte openbaart. Dit geeft gelegenheid tot onberekenbare gevolgen hieraan verbonden, zonder de opeenhooping der zie-

heid Geneesheeren, Chirurgen en Apothekers, in dienst zijnde bij de Armée.

zieken te noemen, waarvan de sterfte het onvermijdelijk gevolg is. Hoe veel wanorde heerschte er voorheen niet in onzen Geneeskundigen Militairen dienst, toen men de zieken in de *Chambrées*, of het Kwartier, behandelde; van hoe veel belang het ook voor ieder Chef van een kórp's ware, zijne manschappen te bewaren, en niets te verzuimen, hun in het leven te houden? Eene enkele schets tot voorbeeld, werd mij door eenen Generaal onzer Armée gegeven: een zoo eerbiedwaardig man, als braaf officier. In het jaar 1800, had het derde bataillon jagers in garnisoen te *Koeverden*, slechts drie kleine kamers in de Kaserne, om aldaar hunne zieken te plegen; weldra openbaarde zich eene besmettelijke ziekte, welke te gelijker tijd verscheidene jagers wegrukte; de drie ziekenzalen waren opgepropt van zieken, waar door den dampkring zoodanig besmet werd, dat men in den omtrek der Kaserne komende, zulks bespeurde: de sterfte werd verschrikkelijk en te vergeefsch beklagden de officieren hartelijk die braven; welke korten tijd te voren aan het staal des vijands ontsnapt waren, en thans de slagtoffers zijn moesten van verkeerde oëconomie. De afkeuring die ik

aan deze handelwijze geve, is door de ondervinding op het klaarblijkelijkste gestaafd en hierom moest men er gewis voor altijd van afzien; het behandelen van ligte inwendige ziekten in de kaserne, sleept reeds de grootste ongevallen na zich. De Chefs der korp- sen zoo wel als de Officieren van Gezond- heid zijn ten eenenmale overtuigd, hoe zeer het met alle goede orde en het gezond ver- stand strijdende is, zieken in de Kasernen te houden, waar men hen aan geenerlei leef- regel onderwerpen kan; daar en boven is het volstrekt onmogelijk den soldaat in eene kaserne een diët te kunnen doen houden; ook is het geheel onvoegzaam, b. v. een vomitif door een' zieken in de Kaserne te zien gebruiken, waar van niet alleen de uit- komst is, dat hij het bed zijns slaapgenoots ontreinigt en soms de geheele kamer; maar dat men hem, waar toe aldaar steeds gele- genheid is, spijzen en voedsel geeft in een' oogenblik, welke zoo zij zijne ziekte niet soms verergeren, hem toch volstrekt nadeelig zijn. En welke Geneeskundige weet niet, dat eene ligte ongesteldheid, veronachtzaamd zijnde, soms eene gevaarlijke ziekte wordt? En be- halven dat, zijn alle Officieren van Gezond-
heid

heid van mindere klasse, welke den dienst in de Kaserne doen, niet in staat eene ligte ziekte van die eens ernstigeren aards te onderscheiden? Het is soms moeilijk voor een wel ervaren Geneeskundigen zulke onderscheidingen te kunnen maken, en ook reeds niet minder mogelijk aanden laatsten zoodanig de natuur van eene, zelfs ligte, ongesteldheid te kunnen voorzien dat dezelve in een of twee dagen zal afgelopen zijn, en wat meer is, eene ziekte welke heden nietsbeduidend schijnt, kan spoedig zoodanig verkeeren, dat alvorens de zieke behoorlijk naar het Hospitaal gebragt zij, hij het slagtoffer zoude kunnen worden van eene verkeerde inrigting.

Eene andere wijze om den zieken soldaat te verzorgen, is die in de *Infirmerien* en *Regimentaire* Hospitalen door eene misleidende *œconomie* daargesteld; tegen welke de beroemde *COSTE* zich zoo zeer verzet heeft, en welker groote hinderpalen, hij met zoo veel waarheid heeft bewezen. Bijna nimmer vindt men behoorlijke plaatsen, om *Infirmerien* of *Regimentaire* Hospitalen opterigten, welke volstrekt van de Kaserne moeten verwijderd wezen, om dergezond-

zondheid niet nadeelig te zijn, en ter verkrijging derzelve, doen zich eene menigte hinderpalen op: vooral indien zij door de burgerlijke autoriteit moeten aangeschaft worden, of als het regiment, ten koste derzelve, zich er van moet voorzien, kan het de noodige onkosten, niet goedmaken. Hoe zal men de baden en eene menigte andere noodzakelijkheden, die tot het genezen, van een groot gedeelte ziekten, niet ontbeerd kunnen worden, in de *Infirmen*rien, en *Regiments* Hospitalen vereenigen: hoe zal men daar genoegzamen voorraad van linnen en bedfournituren hebben, om naar eisch te veranderen? Het is niemand onbekend, dat in een Ziekenhuis de zindelijkheid eene zaak is, die de zorgvuldigste oplettenheid verdiend. Deze etablissementen worden door gedeeltelijke herhaalde aankopen voorzien, en moeten gevolgelijk meer betalen, dan eene algemeene Administratie, die aanmerkelijke verschotten doen, en in het groot aankopen kan; zij zijn kostbaarder dan zij schijnen, en indien men geen groot getal zieken heeft, die op hunne soldij, moeten behandeld worden, vindt men geene genoegzame fondsen, om hen het noodwendige

ge

ge te verschaffen. Deze inrigtingen zijn onderhevig aan groote verkwistingen en bedriegerijen, te menigvuldig om hier aan te halen, en die natuurlijk tot nadeel der zieken uitloopen; ingeval men den dienst, geregeld, volgen wil, dan ontmoet men groote zwarigheid, en zelfs onmogelijkheid, om soldaten, die gedurende den optogt ziek worden, als ook krijgsgevangenen en gedetineerden, in de regiments-hospitalen of *Infirmerien* te leggen. Het is onmogelijk, in deze etablissementen, die orde te handhaven, zoo noodzakelijk aan die inrigtingen, waar men zieken bewaart. De dienst der zieken-oppassers, welke een der wezenlijkste is, zoo als ik nader gelegenheid zal hebben aan te merken, is toevertrouwd aan soldaten, welke hier toe niet berekend, voor het meeste gedeelte ongeschikte en slechte dienaars zijn; zij bezorgen kwalijk hunne kameraden, en verschaffen hen alle spijzen die zij begeeren, en hen meestal nadeelig zijn; de Geneeskundige dienst wordt toevertrouwd aan regiments-Chirurgijns, die onder de bevelen van hunnen Kolonel staan, van wien zij afhangen, aan wien zij trachten moeten niet te mishagen;

en zonder wiens toestemming zij gevolgelijk niets doen durven voor hunne zieken ; en daar het hun belang medebrengt , zich steeds voor hem in acht te nemen , steeds zijne afkeuring te vreezen , of om zich niet blootgesteld te zien aan behandelingen van willekeurig gezag , gevoelen zij zich soms in de droevige noodzakelijkheid dat gene te doen hetwelk tegen hunnen pligt strijdt of het geen eene schuldige gedienschtigheid hen voorschrijft. Met regt heeft men ook aan het stelsel dezer inrigtingen verweten , dat de zieken eigenlijk tot het gebied der Geneeskunde behoorende , overgelaten worden aan de behandeling der Chirurgijns , die zelden de beoefenende studie der Geneeskunde verbonden hebben met die der Chirurgie , welke beoeffening alleen gewoonlijk genoeg is , het leven van een mensch bezig te houden , die zich daar in tracht te volmaken ; men kan mij wel is waar tegenwerpen dat de Chirurgijns thans in de Medicijnen zoo wel als in de Chirurgie worden onderwezen ; maar bevoorregte personen tot de uitoeffening dier beide vakken geschikt , zijn buitengewoon zeldzaam ; de weinige voorbeelden , welke men er tot heden toe van vindt , bewijzen zulks ,
en

en indien men zulke aantreft kunnen zij niet genoeg worden aangemoedigd. Bijna zoude ik met stilzwijgenheid de grove misslagen kunnen voorbij gaan, welke in deze etablissementen plaats hebben, gelijk zulks bij sommige Mogendheden geschied, door namelijk aflevering van geneesmiddelen en verband-linnen den Chirurgen toe te vertrouwen en hen de bereiding der Geneesmiddelen over te laten; iets dat uitsluitend aan het *Pharmacie* behoort, die ongelukkig zoo weinig door de Geneeskundigen wordt beoefend. Indien het garnisoen verandert, wat wordt er dan van de regiments Hospitalen of *Infirmerien*? Men is als dan genoodzaakt de *materieel* van het etablissement achter te laten en de verpleegde zieken, het zij in de burger Hospitalen over te brengen, waar van wij het nadeel reeds betoogd hebben, het zij hen bloot te stellen aan andere vermoeijende en voor sommigen, zelfs dikwijls, doodelijke *evacuatiën*. Eene andere zwaarigheid doet zich op wanneer het oorlog wordt, het stelsel van regiments-Hospitalen, welke in oorlogstijd niet kunnen bestaan, doet het aan die middelen ontbreken om het wezenlijke voor den Geneeskundigen

dienst der Veld-Hospitalen bijeen te brengen, welke men moet zoeken in de vaste Krijgs-Hospitalen, waar van eenige in oorlogstijd gesupprimeerd kunnen worden, terwijl de anderen tevens minder zieken opnemen; of men moet lieden aanstellen, onbekend met den Geneeskundigen Militairen dienst, waar uit de grootste misslagen voortkomen; bijzonderlijk als men dezulke moet benoemen, tot het vervullen der plaatsen van Officieren van Gezondheid der eersten rangen, waar van het wezenlijke tot den Geneeskundigen dienst afhangt, en welke hunne onderhoorige in dezen dienst moeten aanvoeren; zeker is het dat men in oorlogstijd, geene bekwame burger Geneesheeren en Chirurgen zal vinden, die de wisselvalligheden des oorlogs boven hunne vreedzame woningen zullen verkiezen, om bij de terugkomst der vrede, weder weggezonden te worden: de aard der verrigtingen van den Militairen Officier van Gezondheid, die zich niet beter kan vormen, dan zich in het midden van het Leger te oefenen, is zeer onderscheiden van die eenes burger Geneesheers of Chirurgen. Wij hebben ondervonden, dat be-

kwa-

kwame burger Geneeskundigen, nieuwelingen en vreemdelingen waren in de kunst, welke zij in het Leger begonnen, en den moed schielijk verloren, door de verflagenheid en den schrik van het tooneel des oorlogs, en door heimwee aangetast, niet in staat waren, den krijgsdienst nuttig te zijn. Het geen ik alhier deswegens aanhaal, zoude men door onderscheidene voorbeelden kunnen staven; is men nu niet overtuigd, hoe noodzakelijk het eenen Officier van Gezondheid is, proefondervindelijke kennis te hebben? Het is bewezen dat de Militaire Officier van Gezondheid zekere *phijfieke* en zedelijke hoedanigheden moet bezitten, om tegenstand te kunnen bieden aan duizende woelingen, vermoeijenissen, ontberingen, en aan die menigte ziekteverwekkende oorzaken, waaraan de soldaat, vooral in oorlogstijd, is blootgesteld; hij moet ook de *Epidemische* besmettelijke ziekten weten te trotseren en zich kunnen eigen maken met de toonelen van schrik en afgrijzen. Geen middel om ziekten voor te komen en de gezondheid te bewaren, ontsnapt aan den Officier van Gezondheid, die gewoon met de

soldaten om te gaan, hunne zeden kent en verstaat, en het vertrouwen derzelve bezit, zij deelen hem hun verdriet mede, en hij troost hen.

Wat de *Infirmerien* betreft, ik ontken niet dat dezelve, indien men belang aan hun bestaan hecht, goede instellingen zijn, en zeer nuttig voor het behandelen van ligte gebreken: als de schurft, kleine kwetsingen, voorbijgaande ongesteldheden, alwaar de zoodanigen, die ten naauwsten genomen, niet zoo ziek zijn om in het Hospitaal te worden opgenomen, konden worden vereenigd, opgepast en behandeld tegen inhouding hunner soldij of een gedeelte derzelve; maar de *Infirmerien* of Regiments-Hospitalen zijn niet geschikt, om alle soorten van ziekten zonder onderscheid, te behandelen; voor ziekten van aanbelang, *moeten er Hospitalen zijn*: men moge alles doen, alles beproeven wat men wil, men kan dezelve bij een leger nimmer ontberen, zonder het den zieken aan hulp te laten ontbreken. Daar moeten er zijn, ik herhaal het, daar moeten er genoegzaam zijn, op dat de zieken nooit ten prooi worden van de bedorven lucht, voortkomende uit eene onevenredige menigte menschen

in

in ééne plaats bij een verzameld , noch dat de zieken blootgesteld worden aan onmenschelijke *Evacuatiën* , die hen vermoeijen , hun leven in gevaar brengen en werkelijk ook veelal hunnen dood veroorzaken (*); doch dit moeten Hospitalen zijn , niet slechts in naam , maar zoodanig ingerigt dat zij geheel aan het eigenlijke oogmerk beantwoorden. Ook voegt het niet , en men erkent daar van de misslagen , om alle zieken zonder onderscheid , van onderscheidene korpsen tot één garnisoen behoorende , in een en hetzelfde lokaal te vereenigen , door dezelve te stellen onder het opzigt dier respectieve korpsen , of van eenen der

(*) Dewijl wij hier handelen over de *Evacuatiën* , zal ik in het voorbijgaan aanmerken , dat het *evacueeren* , of vervoeren van het eene Hospitaal naar het andere , soms voordeelig is voor menschen , welke om eene verouderde ziekte , langen tijd daar gehouden zijn. Deze *evacuatie* geeft den zieken afleiding , verlevendigt de hoop op genezing die gedurende de eentoonigheid der behandeling zonder gevolg , was verflaauwd , en verschaft hem ter zelfder tijd eene aangename verstrooijing door verandering van plaats.

der kommanderende Officieren, wier bezigheden te uitgestrekt zijn, dan dat dit opzigt behoorlijk door hen zoude waargenomen, en soms veronachtzaamd kunnen worden; in zulk een geval zou men afgezonderde zalen noodig hebben, tot behandeling der koortzigen, venerische, schurftigen, gekwetsten, enz. Welk eene verwarring moet eene dusdanige inrigting niet te weeg brengen, te meer indien aldaar elk Officier van Gezondheid van ieder regiment deszelfs eigene zieken moet behandelen; en aan welke gevaren zijn zij daar door dan tevens niet blootgesteld, waar bij nog komt, gelijk het reeds is aangehaald, dat men niet aan alle Officieren van Gezondheid der korpsen het behandelen der inwendige ziekten kan toevertrouwen, dewijl de kunde van sommigen meer dan twijfelagtig is.

Het is in Frankrijk, waar men zich schijnt uitgeput te hebben, in nasporingen omtrent de beste wijze, hoedanig de militaire zieken en gekwetsten te behandelen, en wij willen vervolgens Frankrijk hierin ten voorbeeld nemen. Het was in Frankrijk waar men de grootste tegenstanders der Hospitalen gevonden

den heeft ; zij die derzelve nutteloosheid hebben willen beweren , waren dezelfde die die Hospitalen naderhand overal wilden ingevoerd hebben. En indedaad , bij een leger , waar geene Hospitalen noch ook een genoegzaam getal aanwezig waren , zou men zich naderhand verplicht vinden dezelve te vermeerderen. De genie en menschenliefde van H E N D R I K IV. Koning van Frankrijk , hem de noodzakelijkheid hebbende doen gevoelen , zijne zieke en gekwetste soldaten onder geregelde zorgen en behandeling te doen stellen , is hij de eerste geweest die Krijgs-Hospitalen heeft opgerigt ; ofschoon zij niet langer bestonden dan gedurende den tijd van oorlog. Vóór dat tijdvak , zeggen de geschiedschrijvers , zag men de zieke en gekwetste soldaten bijna altijd aan hunne eigene hulp overgelaten ; zij verlieten hunne korpsen en verschenen niet weder bij dezelve , zoo dat de schoonste legers , na eenige maanden in het veld geweest te zijn , en zonder aanmerkelijke verliezen uitgestaan te hebben ongemerkt wegsmolten. Ten tijde van R I C H E L I E U maakte de Geneeskundige dienst , die echter verre was van op eenen vasten voet te zijn , gróote vorderin-

gen; hij was de eerste die op onderscheidene punten of waar zulks noodig was, *Sedentaire* Hospitalen daarstelde; onder **L O D E W Y K XIV**, die de noodzakelijkheid gevoelde, in tijd van vrede een genoegzaam getal Krijgs-Hospitalen te houden, om de zieken soldaten in te verzorgen, bekwam het stelsel der Hospitalen meerdere bestemdheid, en men koos de Chirurgijn-Majors voor de Hospitalen en regimenten, uit de voornaamste Genees- en Heelkundigen van het Koninkrijk. In het jaar 1661, stelde men in alle de vestingen van Vlaanderen en den Elsas, den Koning van Frankrijk toebehoorende, Garnisoens-Hospitalen in. Sedert de regering van **L O D E W Y K XIV** tot in 1747, ondergingen de Hospitalen inwendige veranderingen en aanmerkelijke verbeteringen. Gedurende den zevenjarigen oorlog bewees de Fransche Militaire Geneeskunde de grootste diensten aan de Armeën: de Fransche Hospitalen in Duitschland opgerigt, trokken de bewondering van Europa tot zich, hoewel dezelve nog op verre na niet volmaakt waren. Dit voorbeeld werd echter welhaast nagevolgd door de meeste krijgvoerende Mogendheden. Dan,
toen

toen in 1787 de noodzakelijkheid der bezuiniging zich in alle vakken der publieke administratie deed gevoelen, bedacht men om met de regimenten een beding aan te gaan, en eene toelaag ter hunner beschikking te stellen, welke men massa noemde, om in alle noodwendigheden van den soldaat te voorzien. Bij eene ordonnantie van den 20 Julij 1788 werd het personeel van de vorige Hospitalen afgeschaft, en regiments-hospitalen daargesteld, terwijl er vijf Hospitalen van instructie werden overgelaten, die voornamelijk tot onderwijs der leerlingen dienden, en onder het toezigt gesteld werden van een bestuur, uit de Hoofdofficieren van het garnizoen gekozen. De Raad van Administratie der korpsen regelde in de Regiments-Hospitalen alles, wat tot dezelve betrekking had; de Chirurgijn Majoors vervulden het ambt van Geneesheer en Chirurgijn, de Chirurgijns Aide-Majoors waren belast met de aflevering van linnen, geneesmiddelen en alles wat de Pharmacie betreft; twee Chirurgijns leerlingen aan ieder bataillon toegevoegd, maakten de geneeskundige voorschriften gereed en deden het verband; een onderofficier was met het huishou-

houdelijke belast en bewaarde de goede orde in de zalen. Negen franken 's jaars, door het Gouvernement toegestaan voor ieder man van het korps, gevoegd bij den gewonen aftrek op de soldij der zieken, moesten dienen om alle uitgaven te bestrijden. Op den 1 Januarij 1789, was het stelsel der regiments Hospitalen tot stand gebragt; dan, weldra ontdekte men de zwarigheden daaraan verbonden en dezelve geraakten ook spoedig in het verval. Hoe vele ongelukkigen vonden hunnen dood niet in dit vernielend stelsel! Op het einde van 1789, bij het ontstaan der staatkundige onlusten en beroertens, werden de troepen gedwongen zich in beweging te stellen; allerwegen zijn de Burger-Hospitalen met zieken opgevuld, welke de korpsen verplicht waren achter te laten. De groote misslagen die men door het afschaffen der Krijgs-Hospitalen begaan had, deden zich in het jaar 1791 nog meer gevoelen, toen de troepen naar de grenzen trokken, noch *personeel* noch *materieel* en andere zieken-benoodigdheden waren voorhanden, om den Geneeskundigen dienst voor het leger wederom behoorlijk interigten, en men vond zich genoodzaakt

zaakt om alles binnen den tijd van eenige maanden op nieuw met geweldige kosten daartestellen. Eene wet , gemaakt op den 28 April 1792 en den 5 Mei daaraanvolgende door den Koning bekrachtigd , herstelde den Geneeskundigen dienst der Hospitalen en der Armeën , en gaf daar aan den vorm , die dezelve tot op heden in Frankrijk behouden heeft. Tegenwoordig zijn de Krijgs-Hospitalen in Frankrijk vrij menigvuldig. Aan het hoofd van ieder fransch Hospitaal bevindt zich een eerste Geneesheer , Chirurgijn en Apotheker ; ieder heeft zijne eigene verrigtingen ; de administratie is toevertrouwd aan eenen *Æconoom* of Directeur , en een militaire Onder-Intendant , onder de bevelen van den Minister van Oorlog , heeft het toezigt over het etablissement en handhaaft aldaar de orde.

Men heeft zich , en dit niet ten onregte , luid over de bedriegerijen welke soms in de Hospitalen plaats hebben , beklaagd , en mijne pen weigert mij die te beschrijven , welke ik menigmaal bij de Fransche legers heb opgemerkt ; aldaar waren de Hospitalen dikwijls ten prooi van schurken en bedriegers ; deze woningen , ingerigt tot lafenis van hen , die hun leven

voor

voor het Vaderland blootgesteld hadden, waren aldaar in de magt van nietswaardigen; wat zeg ik! van onmenschen, wier nagedachtenis zelfs afgrijzen verwekt. De reden hier van was, dat in Frankrijk het toezigt van de administratie der Hospitalen, in plaats van aan de eerste officieren van Gezondheid die de eigenlijke beschermers en verdedigers hunner zieken zijn, en aan wien het zoo natuurlijk eigen is, belang in derzelve lot te stellen, dewijl ook hunnen goeden naam er van afhangt, toevertrouwd te zijn, was in handen van gewetenlooze speculateurs, en van lieden, vreemd aan het heil van den armen zieken allen gewoonlijk welgezien bij den minister directeur der administratie van oorlog, die de officieren van Gezondheid benoemde en hen naar zijn goedvinden af dankte, welke menschen dus ook geensins het belang der zieken ter harte namen, en in overeenstemming met de leveranciers en woekenaars, diende om zich te bevoordeelen en niet om hunnen pligt te vervullen; een schreeuwend misbruik, en wreede hoon, der menscheit aangedaan! eene afschuwelijke ergernis, tegen welke de officieren van Gezondheid

zich

zich nimmer konden verzetten, zonder als onrustige menschen aangemerkt te worden, en zelfs gevaar te loopen hun ontslag te bekomen. Bij ons is zulks God dank geheel anders, en wij zullen, hoop ik, ons nooit in dergelijke omstandigheden bevinden. De verdediger van het Vaderland, behoefde nimmer voor het Hospitaal te vreezen; daar vond hij gastvrijheid, in de volle uitgestrektheid des woords; hij vondt aldaar menschen van talenten, deugdzaam en van een beproefde eerlijkheid, die met eene vaderlijke oplettendheid alle mogelijke zorgen aan hem te koste legde, en niets verzuimden, om hem voor zijnen Koning en Vaderland, te herstellen en te behouden. Bij ons bleef er weinig meer ter verbetering der Hospitalen over; de Geneeskundige dienst, eenige veranderingen echter welke ik aan zal halen, uitgezonderd, zoude tot op den hoogsten graad der volmaaktheid gebragt zijn, zonder de koste bepaald bij het besluit van den 20 Maart 1817, aangaande den Geneeskundigen Militairen dienst, weinig te boven te gaan; de wezenlijke behoefkens ontbraken ons niet; wij hebben officieren van Gezondheid van groote verdiensten,

man-

mannen van eer en aanzien, mannen welke men niet moet gelijk stellen met de zoo schaars onderwezene officieren van Gezondheid van vroegere dagen, en nog minder met die eener klasse van onwetende voorwerpen, zonder oefening, zonder bekwaamheden, welke men bij de Duitsche legers zoo menigvuldig aantreft, en waar zij het ambt zouden hebben moeten blijven bedienen, bekend onder den naam van *Feldscheer*, in plaats van eene kunst uitte oefenen, welke die knoeijers niet hebben kunnen leeren, die boven hun bereik was, door hen onteerd werd, en welke kiem tot heden toe, ook nog niet volkomen is uitgeroeid. Men vindt er nog eenigen, die gemeenzaamer met het scheermes dan met de chirurgicale werktuigen omgaan; en God beware ons, dat nooit ons leger blootgesteld worde om op nieuw in deszelfs reijen eene menigte dezer ellendigen te moeten tellen! want hoe treffend zou het niet zijn voor den wel onderwezenen Officier van Gezondheid, die zijn leertijd niet in een scheerwinkel doorgebracht heeft, maar door ijver, vlijt en met opofferingen verkregen verdiensten, en door zijne opvoeding eenen aanzienlijken

rang

rang in de Maatschappij verkregen heeft ; zich met deze armzaligen op gelijken voet gesteld te zien, niet alleen, maar ook te vreezen zoude hebben, door de eerste verdrongen te worden.

De besluiten van den 25 April en 26 Junij 1819, laten slechts twee Rijks-Hospitalen over: het eene te *Leiden*, en het andere te *Leuven*, de eenigen welke voor rekening van het Gouvernement worden geadministreerd; terwijl bij gezegde besluiten slechts vijf vaste garnizoens-hospitalen worden bepaald, namelijk te *Maastricht*, *Namen*, *Dornik*, *Gend* en *Nijmegen*, en in het grootste gedeelte der andere garnizoenen, ziekenzalen worden opgerigt, welke, even als de garnizoens-Hospitalen, onderhouden worden van de soldij en toelagen van het brood der zieken, waar bij voor ieder zieke van Gouvernements wege vijf cents daags wordt gevoegd; en het is uit den opbrengst dezer fondsen, dat men de uitgaven moet vinden, welke deze etablissementen eischen. Ik behoef niet bij te brengen hoe veel deze staat van zaken ons van den voortgang verwijdert, welke wij in het stelsel der Hospitalen gemaakt hadden. Deze organisatie schijnt uit

het vermaard fransch dekreet van den 20 Julij 1788 , van hetwelk ik melding gemaakt heb , getrokken te zijn en het zal overigens niet noodig wezen , mij hier omtrent verder uit te breiden.

Het besluit hetwelk twee groote Rijks-Hospitalen daarstelde , bestemd ter instructie voor de officieren van Gezondheid , de behandeling van verouderde ziekten , enz : was wel ingezien. Deze Hospitalen , welke kortelijks gesupprimeerd zijn geworden , konden goede Kweekscholen zijn , indien aldaar het onderwijs goed was ingerigt ; maar dewijl te *Leiden* en te *Leuven* hooge scholen bestaan waar de officieren van Gezondheid , aldaar in garnizoen zijnde , de openbare lessen konden bijwonen , en zelfs gunstige gelegenheid vinden , zich in hunne kunst te doen promoveren , zal ik aanmerken , dat men beter zoude gedaan hebben , deze twee Hospitalen in groote garnizoenen te plaatsen , waar de officieren van Gezondheid niet van dergelijk voordeel genot hebben , en waar zij zoo zelden gelegenheid vinden zich te oefenen. Het aangehaalde , omtrent de thans gesupprimeerde

Rijks-

Rijks-Hospitalen van *Leuven* en *Leiden*, kan op het te *Utrecht* opgerigte groot Rijks-Hospitaal ter instructie worden toegepast.

Ik zoude in herhalingen vallen, wanneer ik het sijstema der vijf garnizoens-Hospitalen bestreed, die volgens derzelve inrigting en administratie veel eer naar *Infirmieren* dan naar wezenlijke Hospitalen gelijken. De plaatselijke Kommandant heeft de handhaving der goede orde zoo wel als de magt om de straffen der herstelde ziekten en bedienden te bepalen; terwijl de Agent van het Departement van Oorlog over de werkzaamheden van den Administrateur het toezigt heeft; schikkingen, tegen welke veel te zeggen valt en het welk niet noodig zijn zal hier aan te halen. Ik zal niet uitweiden over het klein getal garnizoens-Hospitalen voor eene Armée, zoo ver verspreid door het geheele Koningrijk als de onze; volgens het gene ik gezegd heb, gevoelt men er ligt de zwarigheden van. Ik zal mede niet uitweiden over het te klein getal Officieren van Gezondheid daaraan verbonden, ook niet over het gene de administratie dezer Hospitalen overlaat te wenschen; ik acht zulks over-

bodig, aangezien, volgens het gene ik reeds gezegd heb en in deze verhandeling nog zeggen zal, men hetzelfde genoegzaam bespeuren kan.

Wat de ziekezaalen betreft, deze zijn in ieder garnizoen onder het toezigt en beheer van den oudsten hoofd-officier van het korps aldaar geplaatst, die soms geheel onbekend is met de administratie van eene ziekezaal of zich met dezelve niet behoorlijk kan bemoeijen en dezelve nagaan. De Geneeskundige dienst dier *etablissemerten* is toevertrouwd aan de Chirurgijns der regimenten of afdeelingen, welker getal, behalve het gene ik reeds opgemerkt heb, nauwelijks genoegzaam is, om den dienst, welke zij bij hun korps waar te nemen hebben, geregeld te kunnen doen; en derzelve administratie aan eenen officier genaamd *menagemeester*, welke gedurende dien tijd voor zijn korps als verloren is. Bij het behandelen der *Infirmieren* en regiments-Hospitalen, en het gene ik daar bij betoogd heb, zijn de daar aan verbondene gebreken genoegzaam aangetoond.

De *œconomie* welke men in het tegenwoordig stelsel van den Geneeskundigen Militairen dienst meent te vinden, is op verre

na zoo belangrijk niet als men zich voorstelt; 's Rijks schatkist zal daar bij weinig voordeel vinden. Het is ten onregte te veronderstellen, dat de inrigting van onzen Geneeskundigen dienst, zoo als dezelve thans is, groote sommen zoude besparen; het is integendeel onbetwistbaar dat in eenen dienst, die het leven van zoo vele duizend menschen aan wien den Staat zoo veel verpligting heeft en die aan hunne familien zoo dierbaar zijn, aangaat, de bezuiniging niet goedgekeurd kan worden, dan voor zoo ver zij in het belang dier zieken wordt aangewendd, of dat dezelve plaats kan hebben, zonder op eenige wijze de verzorging te benadeelen, welke men den zieken schuldig is; deze laatste besparingen en zekerlijk geene andere heeft het beste der Gouvernemen ten oogmerk; zij is de eenige die geoorloofd is, en welke ik steeds gezocht heb te bereiken in de ontvouwing van het plan, hetwelk ik in deze verhandeling geve; zij is die op welke ieder Officier van Gezondheid moet opmerkzaam zijn, nogtans in het oog houdende, dat *menschen te sparen de ware spaarzaamheid is*; want hoe treurig is het niet, wanneer dit miskend wordt, daar dit toch als het

beginsel der rede , en van de regten der menschheid en der regtvaardigheid , als het den lijdenden soldaat betreft , aangemerkt moet worden. Het Gouvernement is in het geval *œconomie* te moeten invoeren , doch het ontbreekt niet aan hulpmiddelen om dit doel te bereiken : er zijn zoo vele andere voorwerpen op welke deze zonder zwaarigheden kunnen worden toegepast , zoo dat zij niet gezocht behoeven te worden in eene administratie , zoo nuttig als die van den Geneeskundigen dienst ; konde het Gouvernement niet , ten einde de kosten goed te maken voor de behandeling van deszelfs zieken , door ieder dienstpligtige voor de militia , die eenen plaatsvervanger aanstelt , of van den dienst *gereformeerd* wordt , eene zekere som , geëvenredigd aan de middelen van hem of zijne ouders doen geven , even als onder de fransche regering onder welke ieder *gereformeerd* conscrit of hij die zich deed vervangen , eene zekere som aan de schatkist te betalen had ; geene belasting zoude met meerder genoegen toegestaan en voldaan worden , dan die tot onderhoud van den Geneeskundigen dienst , welke ieder weldenkende zoude goedkeuren. Hebben wij niet
ge-

gezien, met welk eene edele opoffering een iegelijk bij ons zich bevljigtigde, de bij de bataille van *Waterloo* gekwetsten ter hulp te snellen? Mij dunkt dat het Gouvernement wel deed eene kas opterigten, alleenlijk bestemd om in de onkosten van den Geneeskundigen Militairen dienst te voorzien, en haar onder toezigt van eene commissie te stellen, zamengesteld uit verscheidene onbezoldigde leden, gekozen uit de aanzienlijksten van het Rijk, en *gepresideerd* door een der Prinsen uit het Koninklijk huis, om daar door den Geneeskundigen dienst eene waardigheid bij te zetten, wier doel immers de verzachting dier lijdende menschen blijft, die de zorgvuldigheid van den Monarch zoo waardig zijn; dit, hier van houde ik mij verzekerd, zou de beste uitwerking hebben. De commissie zou twee of drie malen 's jaars kunnen vergaderen, de uitgaven en den toestand der Geneeskundige administratie onderzoeken en hier van den Koning berigt doen. De Minister van Oorlog en de President van het Geneeskundig bestuur, over welks zamenstelling ik later zal spreken, behoorden leden der commissie te zijn.

Ik heb gezegd dat er Militaire Hospita-
 len *moeten* zijn, welke alle mogelijke mid-
 delen aanbieden om de zieken eener Armée
 behulpzaam te zijn. Daar het de Officie-
 ren van Gezondheid zijn, die hier de voor-
 naamste rol spelen; daar zij het zijn, die
 den grootsten invloed op het behoud der
 troepen hebben, moet ik mij in het bijzon-
 der bij hen ophouden: men kan niet op-
 lettend genoeg zijn, bij de aanneming der
 Officieren van Gezondheid voor de Armée,
 niet streng genoeg in de keus van voor-
 werpen, bestemd om eene zoo eervolle
 loopbaan te bewandelen. Men behoorde
 hen niet aantestellen dan na dat zij uitge-
 breide bewijzen van bekwaamheden hadden
 aan den dag gelegd; dat zij regelmatig hun-
 ne studien voltrokken hadden en gepromoveerd
 waren, op eene van 's Rijks hooge scholen.
 De Apothekers en Chirurgijs der 3de klas-
 se zouden de eenige Officieren van Gezond-
 heid moeten zijn, welke men bij de Armée
 zonder den titel van Doctor toestond;
 maar men moest geene bevordering in rang
 aan deze laatste geven, zonder aan de voor-
 schrevene voorwaarden voldaan te hebben.
 Daar er bij ons verscheidene Chirurgijs
 van

van de 1ste en 2de klasse zijn, welke den titel van Doctor niet bezitten, moest het Gouvernement hen de gunst toestaan, of ten minste aan die der 1ste klasse, en aan die der 2de klasse welke zes jaren dienst tellen, van zich op de universiteiten als zoodanig zonder onkosten te doen aannemen, terwijl hetzelfde hen, vóór de promotie, eenen zekeren tijd zoude kunnen bepalen, en die genen die niet in staat waren de examina doortestaan van de Armée wegzenden, doordien zij als dan nog minder in staat zouden zijn, hunne plaats te kunnen vervullen. Door dezen goeden maatregel, zoude de Armée van eenige Officiers van Gezondheid ontlast worden, welke het minste vertrouwen onwaardig zijnde en de kunst onteerende, tot schande der Armée dienen en den eerbiedwaardigen naam van Officier van Gezondheid onteeren.

Om echter zoo veel van de Officieren van Gezondheid met regt te kunnen vorderen en om wel onderwezenen te hebben, allezins bekwaam hunne achtbare pligten te vervullen, moet ik tevens aanmerken dat er meerdere achting aan hunnen stand, en aan hen middelen ter onderwijzing en aanmoediging

moeten gegeven worden. Het is deze weinige onderscheiding aan het kleed der Officieren van Gezondheid gehecht die te weeg brengt dat men zoo weinig belang in hen stelt; zij gevoelen zich vernederd, ja worden zelfs moedeloos, zoodra hun den naijver ontnomen wordt, om zich aan de studien toe te wijden, doordien zij zonder een gunstig vooruitzicht verpligt zijn van eene geringe soldij te leven.

Er bestaan echter geene reden dat de Officieren van Gezondheid niet aan dezelfde voorregten en belooningen dan die der andere wetenschappelijke korporatien van de Armée deelachtig konden zijn: verscheidene Generaals en Officieren hebben mij dikwijls hunne verwondering betuigd dat bij ons de Officieren van Genie en Artillerie ruimer betaald worden dan de Officieren van Gezondheid. Een Officier van Gezondheid der 1ste klasse, den hoogsten trap, welke hij om zoo te spreken kan beklimmen, is *geassimileerd* aan den rang van Kapitein der Infanterie, heeft geen meerder soldij dan deze laatste en niet eens dezelfde voorregten; terwijl een goed soldaat bestemd is, alle graden doorteloopen tot zelfs dien van Generaal.

Een

Een Officier van Gezondheid der 1ste klasse, is veelal met den dienst van eene ziekenzaal, en die van het garnizoen tevens belast, soms slechts bijgestaan door de subalterne Officiëren van Gezondheid, aan welke gewoonlijk de dienstbezigheden niet toelaten, zich zoodanig aan de studien over te geven, als zij behoorden te doen; de Officier van Gezondheid der 1ste klasse is bovendien verplicht eene menigte van Officiëren, vrouwen en kinderen, gratis te behandelen, waar voor hij gemeenlijk met on dankbaarheid beloond wordt, en, dewijl zij hem niet behoeven te betalen, onbescheiden in hunne vorderingen zijn; deze Officier van Gezondheid, aan wien het niet veroorloofd is zijne kunst onder de burgers uitte oefenen dan alleen in zware gevallen te consulteren, geniet een appointement dat nauwelijks tot zijn onderhoud in staat en de eenige vrucht is, welke hij na veeljarige dienst en studie kan genieten, na dikwijls het grootste gedeelte van zijn vermogen aan de Hooge Scholen te hebben te koste gelegd en de schoonste vooruitzigten te hebben laten varen. De Officiëren van Gezondheid die als het ware nimmer verlof of openstand van hunnen dienst hebben, wiens dienstwaar-

neming onafgebroken is, en in gevallen van besmetting, in den diepsten vrede dagelijks met het gevaar strijden, hebben deze mannen geen regt zich grootelijks te beklagen over de geringheid der betaling, wanneer zij de uitgebreidheid hunner pligten berekenen en den staat der moedeloosheid, waar toe zij zich gebragt zien? Zonder hoop op eer, zonder uitzigt op fortuin, zien zij anderen rondom zich, wier diensten vruchtbaar zijn aan belooningen en bevorderingen, terwijl de hunne, veel moeilijker, veel gewigtiger, hen noch voor het tegenwoordige noch voor de toekomst eenige vrucht opleveren. Zouden zij, die op eenige bekwaamheden kunnen rekenen, die eenig vooruitzicht hebben en niet dan volgens hun belang handelen, zich wel aan de Armée verbinden ten ware zij ten oogmerk hadden daar meerdere ondervinding en onderwijs te bekomen, dikwijls door al te stoutheit proeven verkregen, welke zij in de burgerlijke praktijk niet zouden durven ondernemen, om alsdan, na eenige jaren of bij de minste gunstige gelegenheid, zich uit den dienst te begeven? Dit is de taal welke mij dikwijls eenige mijner medebroeders

gehouden hebben, de taal welke men gemeenlijk hoort, dat de Genees- en Heelmeesters de Armée bezoeken, om, na door het doen van proeven meerdere ondervinding bekomen te hebben, zich vervolgens na eenige dienstjaren van dezelve te verwijderen. Volgens hen, zou men moeten zeggen, dat er bij de Armée geene, in de kunst onderwezene mannen noodig waren; maar dat dezulken weten, dat het juist dáár is, waar dergelijke mannen het meeste noodzakelijk zijn, en men er trotsch op moet wezen de edelste, de eerste aller wetenschappen onder de soldaten te beoefenen; deze kunst, welke onder alle de menschelijke onderscheidingen, geene heeft die haar gelijk is, om dat haar doelwit is menschen bij te staan, het doodsgevaar te verwijderen, en de gezondheid te herstellen. Ik bekendat, wanneer Geneesheeren en Chirurgen, welke dezen naam verdienen, zich te beklagen hebben van die voordeelen verstoken te zijn, waarop hunnen stand met zoo veel regt aanspraak heeft, als dan zij het zijn die tot den Geneeskundigen Militairen dienst behooren; zij immers, die zich in deze loopbaan begeven, moeten geleid

worden door het gevoel van menschenliefde, de voldoening waaraan, hun geluk uitmaakt; hunne zorgen den krijgsman toetewijden; zijne vermoeijenissen, zijn lijden, zijne ellende, soms de slagting met hem te deelen en hem te troosten, zonder hopeeloos te worden, van voor deze zelfsopoffering niets in tegenoverstelling te ontvangen: dit alles moet eene zekere bekoorlijkheid voor hen hebben, die zich eer laat gevoelen, dan uitdrukken. Maar wat zeg ik: verwerft de Officier van Gezondheid niet de erkenning van den soldaat, die meer dan iemand, den dienst welken men hem bewijst, weet te waardeeren. Als hij zijne pligten met die verhevenheid en onafhankelijkheid van karakter vervult, waarvan de beginselen hem door eene liberale opvoeding zijn ingeboezemd, geniet hij de algemeene achting, het vertrouwen der troepen, en is het voorwerp van hunnen eerbied.

En in de daad, men moet zuchten wanneer men ziet, dat de Officier van Gezondheid, die eenen zoo eerbiedwaardigen stand bekleedt, zoo weinig in aanmerking komt. In het vuur van den vijand, in het midden der slagting en ijsselijkheden des oorlogs, in het

bin-

binnenste der Hospitalen, die verwoest worden door moordende epidemiën, waar onder hij soms zelve bezwijkt, is hij geroepen zijne zorgen te besteden en bewijs van zijne menschelijkheid en verhevene talenten te geven; niets houdt hem tegen; het is daar, dat hij den soldaat, wiens eenigste hoop en vader hij aan het bed der smarte is, het grootste vertrouwen inboezemt; hij eindelijk is het die in het midden der gevaren zich zelve vergeet om niets dan het ongeluk der krijgslieden te zien, die de hulp zijner kunst inroepen; die Officieren van Gezondheid, die altijd gereed zijn zich op te offeren, ook dan wanneer het hun leven geldt; die mannen, wier vooruitzicht ontmoedigend is, en die door hunne kunde en talenten zich in eene andere min moeilijke en min onaangename loopbaan begeven hebbende, welligt tot de hoogste ambten in de Maatschappij zouden zijn opgeklimmen; die mannen zeg ik, die zich niet minder door dezen edelen naijver, het deel eener verhevene ziel, gedrongen gevoelen, om nauwkeurig hunnen pligt te vervullen, behoorden die niet met de grootste achting behandeld te worden; behoorden zij niet de eerste rangen te bekleeden in den

stand

stand welken zij gekozen hebben? Ik ben genoodzaakt het te zeggen, dat men Officieren van Gezondheid; die door persoonlijke verdiensten hunnen stand vereeren en hunnen pligt weten te vervullen, geenszins den lust moet ontnemen, welke vooral hen zoo zeer in het uitoefenen hunner altijd wel-doende pligten jegens hunne zieken noodzakelijk is.

Het is volstrekt noodig, dat de Militaire Officieren van Gezondheid hooger in aanzien zijn, dan de Burgerlijke Geneesheeren en Chirurgijs; zoo anders, kan het Gouvernement er nooit op rekenen hen te behouden; want zoo dra zij eene meer gunstige gelegenheid aantreffen, verlaten zij den dienst, en hier door wordt het leger blootgesteld, die voorwerpen te verliezen die gemeenlijk de meeste talenten bezitten, en somtijds wel in oogenblikken, waar in zij het allernoodzakelijkst zijn. Wil dan het Gouvernement de Officieren van Gezondheid aan hunne plaatsen en pligt verbinden, het geen het wezenlijke is om den best mogelijken dienst van hen te verwachten, zoo moet men zoo als ik reeds gezegd heb, hen zoo veel mogelijk in aanmerking doen komen, hen bo-
ven

ven al gelukkig maken, en zoodanig hunnen staat aanmoedigen dat dezelve door ieder beoefenaar der Geneeskunde benijd worde; op dat de Militaire Geneeskundige dienst de meest onderwezene voorwerpen bezitte. Het is eene bewezene waarheid, dat een Gouvernement zijne zieke soldaten alle mogelijke zorg verschuldigd is; en het van deszelfs hoogste belang is, wel onderwezene Officieren van Gezondheid te hebben; want niets heeft grooteren invloed op den moed van den soldaat, dan te kunnen rekenen op den bijstand van bekwame Officieren van Gezondheid. Men weet, dat bij het beleg van *Metz*; toen de soldaten AMBROSIUS DE PARÉ zagen aankomen, die Chirurgijn; die in de grootste vertrouwelikheden met Koningen en Vorsten leefde, eenparig uitriepen: nu vreezen wij niets meer, onze AMBROSIUS is bij ons: de soldaten kenden geene vrees meer, zoo haast die groote heilkundige bij hen was; en heeft men bij de fransche Armeën, gedurende de laatste oorlogen, geene gelegenheid gehad om op te merken, hoeveel de tegenwoordigheid van de Barons PERCIJ, LARREIJ en HEURTELOUP; van FABERE; MOU-

D

TON,

TON, PAULET en meer anderen, wier namen met zoo veel regt bij den soldaat in eerbied waren, zoo dat zij de Militaire Chirurgie vercerden, den moed van den strijder aanwakkerde? Verscheidene vreemde Mogendheden schijnen de nuttigheid te gevoelen om de Militaire Officieren van Gezondheid aan te moedigen, doordien zij zoo mild zijn met hen decoratien, eervolle ambten, brieven van adeldom, enz. uittereiken. Reeds ten tijde der Romeinen wist men het belang der Militaire Chirurgijns te waardeeren; schitterende onderscheidingen werden hen gegeven; AUGUSTUS versierde de Chirurgijnen van zijne legioenen met den Ridder-ring.

De eerbiedwaardige stand der Officieren van Gezondheid verheffende en onderscheidende, spruit hier nog een ander belangrijk voordeel uit voort, vermits het vertrouwen der zieken hier zeer door vermeerderd wordt, hetwelk dikwijls meer afdoet, dan de uitgelezenste geneesmiddelen. Wie kent niet de magt van het vertrouwen en deszelfs vermogenden invloed? Aanschouw het gebroken oog van dezen ongelukkigen; zijne uitgeputte krachten, zijn welhaast verstijfd lighaam; de Geneesheer verschijnt, wint zijn ver-
trou-

trouwen en terstond keert de hoop in zijne ziel terug; de omloop des bloeds gaat sneller, de moed ontwaakt en de natuur en kunst beiden, brengen hem tot de gezondheid weder.

Een ander middel om wel onderwezen Officieren van Gezondheid te hebben, is dat zij verdeeld moeten zijn in *Geneesheeren*, *Chirurgijns*, en *Apothekers*. Frankrijk geeft ons het bewijs der goede gevolgen, dezer onderscheiding. Ondertusschen is het niet noodig, het getal der Geneesheeren zoodanig te vermenigvuldigen, als dit bij de fransche Armée plaats heeft, en de drie takken der Geneeskunst als de Medicijnen, de Chirurgie en de Pharmacie, den eenen van den anderen onafhankelijk te maken; want om de gemakkelijkheid en geregeldheid van den dienst te begunstigen, is het beter in een Hospitaal één Chef te hebben dan drie. Er zijn Armeën waar men alleen Chirurgijns kent; deze zijn belast de Medicijnen, Chirurgie en zelfs de Pharmacie uit te oefenen; dit is het middel, van nooit andere dan onbekwame Officieren van Gezondheid te hebben, verre beneden de kunst, als onkundigen, die eenige oppervlakkige kennis

hebben maar in den grond weinig weten ; het is dan ook uit die oorzaak , dat men bij de Armeën waar dit gebruik is toegelaten , vele voorbeelden daar van ziet. Ik weet zeer wel dat de Geneeskunde en de Chirurgie onafscheidelijk van elkander zijn , dat hij , die zich der Geneeskunde wijdt , de algemeene en bijzondere kennissen der uit- en inwendige ziekten moet bezitten , en zelfs die der Pharmacie , welkers beoefening nogtans door de Geneesheeren en Chirurgen in het algemeen verwaarloosd is , en dit is het gene de Apothekers bij de Armeën des te noodzakelijker en onontbeerlijker maakt. Het is zeker van belang , dat alle de deelen der Geneeskunst in dezelfde school onderwezen worden ; echter is het noodzakelijk , dat , daar het menschelijk verstand beperkt is , men bij een leger de verdeeling maakt , waar van ik gesproken heb ; aan de andere zijde onderhoudt deze verdeeling den goeden naijver , en een iegelijk wijdt zich meerder aan het vak waartoe hij behoort.

De Geneesheeren zijn gewoonlijk aan de Hospitalen verbonden (*). De titel van Ge-

nees-

(*) Men merke aan , dat men hen uit de Chi-

sur-

neesheer zoude aan die Officieren van Gezondheid kunnen worden gegeven ; welke de functien van superieuren uitoefenden ; ook zoude men *Opper - Geneesheer* of eerste Officier van Gezondheid der Armée den genen noemen , die in tijd van oorlog aan het generaal Hoofdkwartier der Armée behoord , alwaar hij de directie en het toezigt heeft over alle de vakken van den Geneeskundigen dienst ; men noeme *Hoofdgeneesheer* de eerste Officier van Gezondheid van een Armée-korps ; welke onder de bevelen van den Opper-Geneesheer staande , de directie en toezigt heeft van den Geneeskundigen dienst van het korps , waar toe hij behoort ; ook zou men *Geneesheer* noemen , dezulken die als zoodanig de eerste functien in de Hospitalen waarnemen ; hoewel zij , die den titel van Geneesheer hebben . in het bijzonder bestemd zijn voor de behandeling der inwendige ziekten , indien men onder hen

rurgijn - Majoors moest kiezen , die bewijzen van groote bekwaamheden in de beide vakken der kunst , en bijzonder in de inwendige ziektebehandeling , gegeven hadden.

hen hoogere Geniën ontmoet, in staat van beide vakken te vervullen, zoude zij ook de de Heelkunde kunnen uitoefenen.

In de Hospitalen, hoedanig het getal der zieken ook zijn moge, is één Geneesheer genoeg; want men kan hem Chirurgijn-Majoots toevoegen, die, onder zijn toezigt de inwendige ziekten behandelen, en hem bij zware gevallen raadplegen. In tijd van oorlog behoorde men den Opper-Geneesheer bij de Armée twee of drie Geneesheeren toe te voegen, om hem in zijne werkzaamheden behulpzaam te zijn, waar van een tot het behandelen der zieken bij den grooten staf dient, en de anderen in geval men een Hospitaal mogt oprigten. Om dezelfde reden diende men den Hoofdgeneesheer van een Armée-korps een of twee Geneesheeren ter beschikking te geven.

Men plaatse Chirurgijs bij de regimenten, bij voorbeeld een Chirurgijn van de eerste klasse bij een regiment kavalerie en infanterie, een Chirurgijn van de 2de klasse bij ieder regiment kavalerie als ook bij ieder bataillon infanterie, met uitzondering van dat, waar zich de Chirurgijn der 1ste klasse bevindt, waarom hetzelfde er geen noodig heeft,

heeft ; een Chirurgijn van de 3de klasse bij ieder bataillon en escadron. Deze Officieren van Gezondheid moeten vooral onderwezen zijn in de Chirurgie of behandeling der uitwendige ziekten , want bij een regiment voegt geen Geneesheer , die zich enkel en alleen op de behandeling der inwendige ziekten heeft toegelegd , niet genoeg van de Chirurgie verstaat , en waar aan het regiment in het veld weinig of niets zoude hebben. Het zijn de Chirurgijns bij de regimenten die de gezondheidsregelen in de kasernen moeten doen nakomen , dezelve ieder ochtend bezoeken , en waken dat nauwkeuriglijk worde uitgevoerd het geene de gezondheidsleer voorschrijft , iets dat ter voorkoming van ziekten zoo belangrijk is ; zij vergezellen hunne korpsen bij de krijgsoefeningen , op marsch en het slagveld , zij bewijzen den zieken of gekwetsten de eerste hulp , alvorens dezelve naar het Hospitaal te zenden ; zij behandelen die genen , welke niet in het Hospitaal kunnen worden toegelaten en over welke zij , in geval van nood , met hunne geneeskundige chefs behooren te raadplegen. Men heeft bij ons zeer wel gedaan de subal-

terne Chirurgijs onder de bevelen van den eerste aanwezenden Officier van Gezondheid van het garnizoen te stellen, en dat deze voor den dienst over hen kan beschikken. De Chirurgijs der regimenten behoorden, zoo veel mogelijk onafhankelijk van de hoofden der korpsen te zijn, en zelfs de laatste de eerste niet te kunnen straffen, buiten het hoofd van den Geneeskundigen dienst aldaar; zonder dat, wordt iedere voorstelling van hunne zijde, die tot welzijn van den Geneeskundigen dienst strekt eensoms niet de goedkeuring van den Chef wegdraagt, zekerlijk afgewezen: ik heb hier van meer dan één voorbeeld gezien. En om dezelfde redenen, moest men de eerste Officieren van Gezondheid bij de garnizoenen en Hospitalen onafhankelijk van de militaire autoriteiten maken.

Behalven de Chirurgijs welke aan de regimenten verbonden zijn behoeven er in tijd van vrede andere te zijn, in het bijzonder voor de Hospitalen bestemd. Er moet een Chirurgijn van de 1ste en verscheiden van de subalterne klassen zijn, naar gelang der werkzaamheden van het Hospitaal. In oorlogstijd moet ieder divisie, volgens hare sterkte, een volkomen Veld- of Ambulant Hospitaal

taal hebben , dewijl dezelve in het geval kan zijn , door het gevolg der bewegingen zich van het Armée-korps te moeten verwijderen , zoo dat men daar plaatse een 1ste Chirurgijn , en een Chirurgijn van de 1ste klasse , twee van de 2de en zes of acht van de 3de klasse. Ook behoort men in tijd van oorlog , na de sterkte der Armée , Chirurgijns bij den Opper-Geneesheer en Hoofd-Geneesheeren der Armée-korpsen te hebben , om den dienst in de Hospitalen te verrigten , op den dag van eenen veldslag de gekwesten te verzorgen , en om de zieken naar de Hospitalen te vergezellen , die dikwijls van de Armée zijn verwijderd.

Wat de Apothekers in het bijzonder betreft , er moet van dezelve een naar de hoeveelheid der garnisoenen geëvenredigd getal voorhanden zijn. Men stelle hen aan in de Hospitalen ; en van dezelve moeten er eenige in oorlogstijd aan het generaal Hoofdkwartier van de Armée als ook aan dat van een Armée-korps geplaatst worden. Derzelve getal , zoodanig als het bij ons bestaat , is volgens mijn inzien te gering , te meer , daar men ook in de Militaire Apotheek voor buiten , of het garnizoen bereid , dan dat deze dienst met behoorlij-

ke in achtneming van allen wat met denzelven in betrekking staat , geregeld kan geschieden ; derzelve werkzaamheden zijn thans van dien aart , dat het hun schier onmogelijk is , eenen genoegzamen tijd , ten minste tot de studie dier wetenschappen te vinden , welke uitgestrektheid aanhoudende oefening vordert. Alhoewel zij , voor zoo verre de politie en algemeene orde betreft , onmiddelijk onder het bevel van de eerste Officier van Gezondheid van het respective garnizoen staan , moesten zij echter , dadelijk aan het geneeskundig bestuur , omtrent hunnen eigelijken dienst , verantwoordelijk zijn. Men moest in de Apotheken der Armeën niet toelaten , dat Officieren van Gezondheid van mindere klasse geneesmiddelen gereed maken , zoo dat zij het ambt van Apotheker vervullen , dan voor zoo verre zulks om hen te oefenen ware , en in dit geval niet dan onder toezigt van den eersten Apotheker ; want het tegendeel van beiden konde de ongelukkigste toevallen ten gevolge hebben , en verwarringen in den Pharmaceutischen dienst , en deszelfs verantwoording aanbrengen. De eerste Officier van Gezondheid van het respective garnizoen ,

moest

moest echter verplicht blijven, hoewel deze dienst overigens van den zijnen gescheiden is, op de deugdzaamheid der geneesmiddelen en het gereed maken van dezelve te waken, om hier omtrent na bevind van zaken te kunnen handelen.

Aan het hoofd van den Geneeskundigen dienst plaatste men een *Geneeskundig Bestuur*, zamengesteld uit drie leden genomen uit het korps Officieren van Gezondheid; bij dit Bestuur plaatste men een Secretaris, welke Apotheker is en tevens konde belast zijn, met de waarneming van den dienst bij het Rijks - Magazijn van geneesmiddelen, waar omtrent hij aan het Bestuur verantwoordelijk zoude zijn. De ondervinding heeft geleerd dat het beter is dat het oppertoezicht van den Geneeskundigen dienst uitgeoefent word, door drie personen welke tegen elkander in evenwigt staan, dan door een; zijnde het daarenboven onmogelijk, dat één persoon zich in de geheele uitgestrektheid van de verscheidene takken der kunst naar eisch kan geoefend hebben. Het Geneeskundig Bestuur is belast met het toezigt over den geneeskundigen dienst en deszelfs administratie; het examineren der candidaten, het zich verzekeren van de bekwaamheden derzulken, die zich voor

de-

dezen dienst aanbieden, en de voordragt tot vervulling der plaatsen van de Officieren van Gezondheid van alle rangen, zoo voor de Armée als Militaire Hospitalen; het Bestuur inspecteert persoonlijk de Hospitalen; het correspondeert met de Officieren van Gezondheid, het geeft hun raad omtrent de Geneeskundige practijk, het doet hun zijne instructiën en aanmerkingen van het gene de kunst betreft en de omstandigheden noodzakelijk maken, toekomen; het deelt het Gouvernement deszelfs gevoelen mede, omtrent alles wat tot de gezondheid van den soldaat betrekking heeft; het stelt aan het Gouvernement bevorderingen of belooningen voor, om aan die Officieren van Gezondheid te geven, welke daar op door verdiensten aanspraak hebben. Dit Bestuur moet niet slechts belast zijn met de directie van den Militairen Geneeskundigen dienst, maar ook met die der administratie der Hospitalen, en alles wat toepasselijk is op den dienst der zieken. Het is dit Bestuur, hetwelk verantwoordelijk behoort te zijn, voor de bekwaamheden der voorwerpen, welke door hetzelfde worden voorgesteld. Hetzelve behoort de alleen te zijn het hoofd van den Geneeskun-

di-

digen dienst, en volkomene onafhankelijkheid te genieten , op dat het niet de minste hinderpaal ontmoete , wanneer het iets voor het welzijn van den Geneeskundigen dienst aan den Souverein te verzoeken had : dus eindelijk , dat het Geneeskundig bestuur eene onafhankelijke sectie van het Departement van oorlog uitmake , voor zoo veel het den eigenlijke Geneeskundigen dienst en deszelfs personeel betreft.

Daar het in gebruik is de Officieren van Gezondheid aan Militaire rangen te assimileren , en de krijgstucht zulks in eenen zekeren zin eischt , behoorde men bij ons de Officieren van Gezondheid hoogere rangen te geven , dan die , dewelke , men hen toekenne ; vooral na de diensten en onderwijs welke men van hen moet begeeren. Het zoude niet noodig zijn , hen die appointementen en pensioenen toetestaan , welke aan de graden verbonden zijn , vermits de meesten hunner meerder waarde aan eene eervolle onderscheiding hechten , dan aan geld.

Het gebruik bestaat , de Opper-Officieren van Gezondheid bij de Armées den rang toe te kennen van Generaal-Majoor ; de Hoofd-Officier van Gezondheid of eerste Officier van

van Gezondheid bij een Armée-korps die van Kolonel; de Officieren van Gezondheid der 1ste klasse die van Luitenant-Kolonel of Majoor; die van de 2de klasse die van Kapitein, en die der 3de klasse die van 1ste Luitenant. Waarom deze gelijkmaking bij ons niet aangenomen? Indien men bij onze Officieren van Gezondheid de volgende assimilatie invoerde en aan hen de appointementen gaf die ik zal voorstellen, konde men zich verzekerd houden, dat in weinig tijds de Nederlandsche Armée het eerste korps Officieren van Gezondheid van Europa zoude bezitten (*).

De Leden van het Geneeskundig Bestuur, rang van Kolonel; de President Generaal-Majoor. Appointement 4,000 guldens.

De Opper-Geneesheer van de Armée, (eene plaats die alleen in tijd van oorlog bestaat,)

(*) Het komt hier niet te onpas te zeggen, dat door een verschillend uniform de Geneesheeren, Chirurgen en Apothekers behoorden onderscheiden te worden, op dat men aan ieder derzelve hunnen respectieve functien konde kennen, dat niet onverschillig is, vooral in het veld.

staat,) rang van Generaal-Majoor, appointement van 5,000 guldens. Deze konde uit het bestuur genomen worden.

De Hoofd-Geneesheer of 1ste Officier van Gezondheid eens Armée-korps of der groote generale kommando's, rang Luitenant-Kolonel en appointement van 3,000 guldens.

De eerste Geneesheer en 1ste Chirurgijs bij de vaste, en Veld-Hospitalen der divisien, rang van Majoor en appointement van 2,400 guldens.

De Geneesheeren der Armée en de Chirurgijs der 1ste klasse der regimenten of afdeelingen als ook zij, die *à la suite* der Armée zijn, rang van Majoor en appointement van 2,000 guldens.

De Chirurgijs der 2de klasse, rang van Kapitein en appointement van 1,200 guldens.

De Chirurgijs der 3de klasse, rang van 2de Luitenant en appointement van 700 guldens, doch die welke hun examen van de 2de klasse afgelegd hebben, den rang van 1ste Luitenant.

De Apothekers der 1ste klasse, appointement van 2,400 guldens.

De Apothekers der 2de klasse, appointement 1,200 guldens.

De Apothekers der 3de klasse, appointement 500 guldens.

Het zoude zeer te wenschen zijn, dat de Officieren van Gezondheid geene bevordering verkregen, als door middel van *concours*, en dat vervolgens in de eerste plaats de talenten, tijd van studie, het getal van dienstjaren, de ijver en goed gedrag tevens in aanmerking werden genomen. Even zoo moest men door middel van *concours* subalterne Officieren van Gezondheid aanstellen in geval eenige voorwerpen te gelijk naar dezelfde plaats dongen.

Het zou tevens ter onderwijzing der Officieren van Gezondheid in het algemeen van het grootste belang zijn dat het Gouvernement het geven van lessen in de Hospitalen volstrektelijk beveelt, en zelfs alle Chirurgijs van de 1ste klasse bij de regimenten en zelfs de Chirurgijs der 2de klasse oplegt, hunne onderhoorige onderwijzing te geven; het geen hunne Hoofd-Officieren van Gezondheid zoude verpligten, zich bestendig aan de studiën overtegeven, waar door zij dagelijks nieuwe vorderingen zoude maken. Het is alzoo, dat men voorwerpen
van

van groote talenten zal vormen , welke in de uitoefening der Geneeskunst onder de troepen schitteren zullen. Want het is niet in de school der Geneeskunst dat men hen vormen kan , zoo als dit met regt meer , dan eens is opgemerkt geweest.

Men zoude ook zeer wel doen leerlingen van een goed gedrag , bij het onderwijs in de Militaire Hospitalen toetelaten , en die zich in de nuttige klassieke studiën zouden onderscheiden : uit deze leerlingen zoude men Officieren van Gezondheid der 3de klasse kunnen kiezen , bij aldien er moesten worden aangesteld ; maar de naijver dezer leerlingen zoude door eenige voordeelen aangeprikkeld moeten worden.

Thans blijft mij over , mij een oogenblik bij het administrative beheer der Hospitalen op te houden. Ik zal niet spreken van derzelve verdeeling in vaste , tijdelijke of Veld - Hospitalen , noch van hare plaatsingen , noch van derzelve inwendige verdeeling of materiëel ; dit alles is genoeg bekend en bied geen belang aan het wezen mijns onderwerps. De administratie van een Hospitaal word toevertrouwd aan eenen Econoom

of Hospitaalmeester aan het Gouvernement verantwoordelijk, die zijne functiën onder het toezigt van den Agent van het Departement van oorlog uitoefent. De Officieren van Gezondheid zijn in de uitoefening hunner kunst beperkt. Het behoort aan hen, zich te bemoeijen met het gene der Gezondheid aangaat, de hoedanigheid en hoeveelheid van het gene tot spijs en drank voor hunne zieken behoort; en indien zij iets, strijdig met het welzijn der zieken bevinden, kunnen zij zich hier over beklagen; maar dikwijls om zich aan geene onaangenaamheden bloottestellen, en geene straf of berisping te *bedelen*, die soms niet op hunne aanvraag worden opgelegd, verkiezen zij liever alles stilzwijgend te laten voorbijgaan, en de grootste misbruiken te verdragen. Het is op de menigte geëmploijeerden bij de Hospitalen, dat men zuinig zijn kan; want het is zelfs bekend dat hoe meer men zich van de eenvoudigheid en de zoo noodige gelijkvormigheid in de administratie verwijdert, hoe meer men misslagen zal vinden. Het is niet het groot getal geëmploijeerden bij de Hospitalen, waar

door

door daar goede orde heerscht en de zieken beter en geregelder worden behandeld, maar alles hangt af van de luchtigheid des lokaals, van de goede hoedanigheid der Geneesmiddelen en voedsel, van goeden wil en trouw in den dienst, der kundigheden en ijver van den Geneesheer, op wien alles nederkomt en de stichter is van de wezenlijke economie.

Om eene menigte ongevallen en bedriegerijen voortekomen moet den Geneeskundigen dienst niet van de administratie afgescheiden zijn; men moet deze even als al het geen op den Geneeskundigen dienst betrekking heeft, aan het werkzaam toezigt van den Geneesheer toevertrouwen, wien het belang der zieken, zoo als ik reeds heb aangehaald, zoo nauw betreft. De 1ste Officier van gezondheid van een Hospitaal moet het hoofd van allen zijn, welke tot hetzelfde behooren. In Engeland, Pruisen en Oostenrijk zijn de Hospitalen onder het uitsluitend beheer en autoriteit van den Officier van Gezondheid, die daar den hoogsten rang heeft, geplaatst, en de genen welke tot het Hospitaal behooren, staan onder zijne bevelen; het geen deszelfs

dienst eenvoudig en gemakkelijk maakt ; maar er heeft bij die Natiën een groot misbruik plaats , dat niet moest worden toegestaan , namelijk : dat het hoofd van het Hospitaal de aankopen der geneesmiddelen en onderscheidene voorwerpen van consumptie doet. De 1ste Officier van Gezondheid behoort de administrative dienst onder zijn toezigt en bevel te hebben , maar de aankopen moeten niet door hem geschieden ; hij behoort dezelve slechts te surveilleren. Het ingevoerd gebruik gelijk het bij ons bestaat , dat de Agenten van het Departement van Oorlog of de Inspecteurs der militaire administratie de verantwoording van den Econoom surveilleren en verifieeren , is wel ingezien , maar deze moeten echter niet het minste gezag over de politie der Hospitalen hebben.

Hoewel de zieken-oppassers geene bijzondere aandacht schijnen te verdienen , moet ik hier nogtans een woord van zeggen. Het voordeel van goede zieken-oppassers is buiten alle tegenspraak ; zonder hen kwijnt den dienst , veel ontbreekt , en de zorgen des Geneesheers zijn nutteloos ; zij ondersteunen in eenen zekeren zin de Hospi-
ta-

talen. In de voorledene eeuwen , schijnt men deze waarheid beter erkend te hebben dan thans. LODEWIJK de IX , veredelde de bediening van zieken verzorgers , daar hij zelve haar uitoefende in de Hospitalen , die hij te *Pontoise* , *Verneuil* en *Compiègne* , had doen oprigten , in dewelke zijne Koninglijke handen dikwijls de gebrekkigen en gekwetsten bedienden , die hij aldaar uit Godvruchtigheid vereenigd had.

De stichtingen van sommige Godsdienstige gezindheden , die der Ridder van de adellijke Hospitaal-ordens , van het heilige graf en van St. Jan van Jerusalem , en van den Berg Carmel en St. Lazarus , die beurt om beurt zieken - zorgers en krijgslieden waren , bewijzen dat men er eene eer in stelde , de zieken en gekwetsten te verzorgen. Tegenwoordig worden de zieken - oppassers uit het schuim van het volk genomen , onder die lieden , wier luiheid en slecht gedrag , hen voor hun handwerk ongeschikt maken. Men heeft gezien , dat men hen tot zelfs uit de gevangenis uit rasp- en werkhuizen , waar hun wangedrag hen had doen opsluiten bij een geraapt heeft. Die menschen in de Hospitalen komende , zijn

daar te gelijk luijaards , dronkaards , en die-
 ven ; in plaats van zich nauwkeurig met
 de zieken bezig te houden , stellen zij alle
 middelen in het werk om dezelve te be-
 driegen en te bestelen , en verkoopen hun
 schadelijk voedsel. Het is hoog noodzake-
 lijk dat men ten hunnen aanzien verbeterin-
 gen make , dat men hen hunne bedieningen
 afschildere , niet als verachtelijke pligten ,
 maar als aangename en menschlievende be-
 zigheden ; dat men hen leere zachtzinnig en
 geduldig te zijn met de ongelukkige lij-
 ders , en door nauwkeurigheid en goede
 oppassing de oogmerken der Geneesheeren
 te vervullen ; dat men hen kieze uit lieden
 van een onbesproken gedrag , en hen niet
 afdankt , zoo haast het getal zieken vermin-
 dert. Men moet de oude zieken-oppassers ,
 als zij behoorlijk hunnen pligt vervullen in
 waarde houden ; als men nieuwe oppassers
 nemen moet , geschiedt hunnen leertijd al-
 tijd ten koste der zieken , welker getal zij
 gewoonlijk vermeederen en plaats maken voor
 anderen , met wie men dezelfde last heeft.
 Men weet dat zij den gewonen tol beta-
 len , welke de Hospitaal - koorts is , on-
 der

der dewelke vele bezwijken. Men heeft gelegenheid te zien , hoe slecht de zieken in het algemeen gediend worden door soldaten , belast met de bediening van zieken-oppassers , deze komen soms daar slechts om het mouvement der zieken te vergrooten ; zij , welke zich tot deze bediening aanmelden , zijn om zoo te zeggen , zoo als ik straks heb aangemerkt , voor het meest slechte voorwerpen , die bij hunne aanmelding als zoodanig geen ander doel hebben , dan dat van speculatie ; zij verkoopen zeer dikwijls hunnen zieken kamaraden allerlei en voor deze zeer nadeelige voedsels , welke handelwijze niet alleen hunne ziekte verergert , maar hen soms het slachtoffer doet worden van de lage oogmerken dezer zoogenaamde zieken-oppassers , van welken bovendien de ondervinding leert , dat zij , waar het hun maar mogelijk is , de aan hunne oppassing toevertrouwde zieken slecht behandelen of bestelen. De soldaat , welke als zieken-oppasser gebruikt wordt , verliest weldra de geschiktheid voor den dienst en de dienstoefeningen ; waarom de voorzigtigheid en het belang van den Staat volstrektelijk behoorde te verbie-

den , den soldaat tot zieken-oppasser te gebruiken ; door het gedwongen verblijf in de ziekenzalen , stelt men hun tevens aan besmettelijke ziekten bloot , welke aldaar kunnen heerschen ; of hen ten prooi doen worden der bedorvene lucht , die men daar inademt : hoe vele slachtoffers telt men ieder jaar niet onder de zieken-oppassers , zelfs onder hun , welke sterk en aan deze bediening gewoon zijn ? En is niet het ingevoerd gebruik van den soldaat tot zieken-oppasser te stellen , in geval van gevaarlijke en doodelijke Epidemien , het middel om de soldaten van eene geheele Armée , den eenen na den anderen bloot te stellen en opteofferen ? En zoude het in zulk geval niet onmenschelijk zijn , den soldaat te moeten dwingen het ambt van zieken-oppasser waar te nemen , een ambt , waar toe zij zich vrijwillig behoorden aan te bieden ? Ten anderen kosten deze soort van zieken-oppassers , welke men als vervallen van hunne korpsen moet beschouwen , niet meer aan het Gouvernement dan de anderen ? Ik deel niet in het denkbeeld van sommigen , welke zeggen , dat het de waarde van den soldaat verminderd , hem de functie van

zie-

zieke-oppasser te doen waarnemen; ik zie hier niets verachtelijks in, maar wel vele ongevallen en hinderpalen ten goede voor de zieken en zelfs voor de gezonden; en het is ten dien aanzien, dat de invoering des gebruiks van die soort van zieken-oppassers niet goedgekeurd kan worden. Het ware middel van goede zieken-oppassers te hebben, is het aanstellen van een regulier korps van militaire-zieken-oppassers, zoo als het Koninklijk Besluit van de maand Maart 1817 op den dienst der Hospitalen inhoudt; maar den man, alvorens in het korps ingelijfd te worden, behoorde hier toe intewilligen, en van een goed gedrag te zijn. Een ander middel van door zieken-oppassers wel gediend te zijn, is bij ieder Hospitaal een bepaald getal zieken-oppassers aan te stellen, die niet anders dan om slecht gedrag konden afgedankt worden, en wien men eenigen naijver bijzetten moest, door naar gelang van tijd hunnen dienst-ijver en nauwkeurigheid door hen in hunne bediening aan den dag gelegd, hunne soldij te vermeerderen. Ook dezen behoorden alleenlijk onder de bevelen van den 1ste Officier van Gezondheid te

staan, op wiens voordragt zij moesten be-
noemd worden, dewijl hij alleen de ge-
schikste is, om over hunne bekwaamheden,
gedrag, diensten en hnnne voeg- of onvoeg-
zaamheid voor deze bediening te kunnen
oordeelen.

P L A N

V O O R D E N

GENEESKUNDIGEN DIENST

O N Z E R

L A N D M A G T.

§. 1.

En Geneeskundig Bestuur, bestaande uit drie Leden, gekozen uit het korps van de Officieren van Gezondheid; welk Bestuur het onmiddelijk toezigt moest hebben over den Geneeskundigen dienst, derzelve administratie en al wat daar mede in betrekking staat,

§. 2.

Bij ieder regiment Cavallerie moest men aanstellen: een Chirurgijn van de 1ste klasse,
een

een Chirurgijn van de 2de , en een van de 3de klasse bij ieder escadron.

Bij iedere Afdeeling moest geplaatst worden een Chirurgijn van de 1ste klasse , en een van de 2de klasse bij ieder bataillon , uitgezonderd bij dat , waar zich de Chirurgijn van de 1ste klasse bevindt ; tevens bij ieder bataillon een Chirurgijn van de 3de klasse.

De Chirurgijns van de 1ste klasse bij de regimenten of afdeelingen moest men verplichten hunne respective onderhoorigen te onderwijzen in de *Anatomia* , *Phijsiologia* en *Pathologia externa* , en de Chirurgijns der 2de klasse verplichten lessen te geven over de verbanden.

§. 3.

Volgens de tegenwoordige positie onzer troepen moesten er veertien Hospitalen worden opgericht , waar van zes van de 1ste klasse , vier van de 2de en vier van de 3de klasse ; dit getal is genoegzaam , maar ook noodzakelijk.

De *Infirmerien* zijn overtollig ter plaatse waar Hospitalen zijn , de schurftigen konden in deze laatsten op halve fourituren in afgezonderde zalen behandeld , en hen hunne soldij gedurende den tijd dat zij aldaar

daar zijn onthouden worden. Ook zoude men die genen naar het Hospitaal zenden, welke door *Gonorrhœen* of andere kleine gebreken worden aangetast, als de Officier van Gezondheid oordeelt dat zij hunnen dienst moeten staken: hunne soldij kan ook ingehouden worden. Daar deze soorten van ziekten geene oppassers behoeven, kosten dezelve, op deze wijze behandeld wordende, volstrekt niets aan het Gouvernement, integendeel blijft hunne vertering beneden hunne soldij, terwijl de zieken op het behoorlijkst worden behandelt.

In de andere garnizoenen waar geen Hospitalen aanwezig zijn, zoude men *Infirmieren* oprigten, geschikt ter behandeling van schurftigen, venerische en andere kleine gebreken. De zieken of gekwetsten van aanbelang, welke zich in die garnizoenen mogten voordoen, zoude naar het naast bij gelegene Hospitaal kunnen gezonden worden. Maar als er zich intusschen onder deze bevonden welker vervoering de Officier van Gezondheid schadelijk oordeelde te zijn, zoude hij dezelve in zijne *Infirmerie* behouden, welke hierom van eenige komplette fournituren moest voorzien zijn en van eene geschikte kamer die
aan

aan dit oogmerk zoude kunnen beantwoorden; en in geval hij niet mogte gepromoveerd zijn, zoude hij met eenen Geneesheer moeten consulteren.

§. 4.

Men plaatse in de Hoofdplaats van ieder groot generaal kommandement of waar deszelfs kommanderende generaal zijn Hoofdkwartier houdt, één Hospitaal van de 1ste klasse; aan hetwelk één 1ste Officier van Gezondheid of Geneesheer zoude verbonden zijn, die tevens het hoofd van den Geneeskundigen dienst, en van alles het gene in het kommandement daartoe mogte behooren, zoude zijn. De kommanderende generaal kon dus onmiddelijk alle mogelijke berigten inwinnen, betrekkelijk den Geneeskundigen dienst der onder zijne bevelen staande troepen; ook zou deze 1ste Officier van Gezondheid, hier door in staat gesteld zijn, den Generaal steeds zijn gevoelen over de maatregelen mede te deelen, welke hem ter voorkoming van ziekten, enz. noodzakelijk schenen.

Hospitalen van de 1ste klasse.

- Te Utrecht.
 - Deventer.
 - Gend.
 - Antwerpen.
 - Maastricht.
 - Namen.
-

Hospitalen der 2de klasse.

- Te 's Gravenhage.
 - Brussel.
 - Groningen.
 - Nimwegen.
-

Hospitalen der 3den klasse.

- Te Bergen in Henegouwen.
 - Middelburg.
 - 's Hertogenbosch.
 - Doornik.
-

Aan het Hospitaal van de 1ste klasse zoude moeten behooren:

- 1°. Een Hoofd-Geneesheer van het groot generaal kommandement.
- 2°. Eén eerste Chirurgijn.
- 3°. Twee Chirurgijns der derde klasse.
- 4°. Een Apotheker der 1ste klasse.
- 5°. Twee Apothekers der 3de klasse.
- 6°. Een administrateur geadsisteert door eenen Adjunct. Deze twee geëmploijeerden zijn genoegzaam; ingeval van buitengewone toename van zieken zoude men hen een of twee plaatselijke Onder-Officiers kunnen toevoegen. Deze administrateur zoude bekomen 900 guldens jaarlijksch tractement, benevens kost en inwoning; en de adjunct 400 guldens, mede met kost en inwoning.
- 7°. Een zieken-vader en twaalf vaste zieken-oppassers. Men geve aan twaalf belangrijke zieken eenen oppasser, en in geval dat het getal der zieken, deze evenredigheid te boven ging, konde men tijdelijke zieken-oppassers aannemen, welke bij de vermindering van zieken, zoude kunnen worden weggezonden.
- 8°. Een portier, een depensier, een kok, een

een oppasser voor den Apotheek, en
een voor de Chirurgie en Badkamer.

Aan ieder Hospitaal van de 2de klasse:

- 1°. Een eerste Geneesheer.
- 2°. Een Chirurgijn der 2de klasse.
- 3°. Een Chirurgijn der 3de klasse.
- 4°. Een Apotheker der 2de klasse.
- 5°. Twee Apothekers der 3de klasse.
- 6°. Een administrateur, geadsisteert door
eenen geëmploijeerden of adjunct. De-
ze administrateur zoude bekomen 600
guldens jaarlijksch tractement waar bij
kost en inwoning; en de adjuncten 300
guldens, mede met kost en inwoning.
- 7°. Een zieken-vader en 8 vaste zieke-op-
passers.
- 8°. Een portier, een depensier, een kok, een
oppasser voor de Apotheek en Chirurgie.

Aan ieder Hospitaal van de 3de klasse:

- 1°. Een Geneesheer.
- 2°. Een Chirurgijn der 2de klasse.
- 3°. Een Chirurgijn der 3de klasse.
- 4°. Een Apotheker der 2de klasse.
- 5°. Twee Apothekers der 3de klasse.
- 6°. Een administrateur. Deze administra-
teur zoude bekomen een jaarlijksch trac-
tement van 600 guldens, waar bij kost

en inwoning; ook deze geve men in geval van nood eenen plaatselijken Onder-Officier.

7°. Een zieken-vader en 5 vaste zieken-oppassers; een portier, een depensier, een kok, een oppasser voor de Apotheek en Chirurgie.

De Hoofd- Geneesheeren, eerste Officieren van Gezondheid van ieder groot kommandement, het hoofd van de Officieren van Gezondheid die zich in hunne respective arrondissementen bevinden, als ook van de administrateurs en andere geëmplooijeerden bij de Hospitalen, zouden verpligt zijn, zonder kosten voor het Gouvernement, de Hospitalen en *Infirmieren* en alles hetwelk met den Geneeskundigen Militairen dienst in betrekking staat, in hunne Arrondissementen alle zes maanden te inspecteren. De kosten echter der buitengewone inspectien op last van het Gouvernement, zouden hen terug gegeven worden. Aan het Geneeskundig Bestuur zoude zij alle drie maanden de algemeene rapporten der zieken, welke in de Hospitalen zoude zijn behandeld, als ook de *historiæ morborum* der overledenen, en derzelver openingen inzenden; en alle zes maanden de rapporten der buiten het Hospitaal behandelde zieken en de conduite lijsten der hen ondergeschikte Officieren.

cieren van Gezondheid; in welke men met de strikste regtvaardigheid hunne algemeene en bijzondere bekwaamheden en verdiensten moest blootleggen.

Ten aanzien der correspondentie tusschen het bestuur van den Geneeskundigen dienst, en de Officieren van Gezondheid bij de Hospitalen en korpsen, dezelve zoude geschieden door de tusschenkomst van den eerste Geneesheer bij het Hospitaal der 1ste klasse. De Hoofd-Geneesheer, wien men den titel van Hoogleeraar moest toestaan, zoude aan de Officieren van Gezondheid in het garnisoen, waar hij zijn verblijf hield, lessen over de inwendige *Pathologia*, Militaire Gezondheidsleer (*), *Materia Medica* en *Clinica Interna* moeten geven. Hij zoude zorgen, dat de Officieren van Gezondheid zich in de ontledkunde oefenden, zoo dikwijls er *Cadavers* voorhanden waren.

De 1ste Chirurgijn van het Hospitaal der 1ste klasse, zoude met den Geneeskundigen dienst van het garnisoen alwaar hij zich bevindt, en gedurende de afwezendheid van den

(*) Het is vooral de kennis der Militaire Gezondheidsleer, dit wezentlijke gedeelte der Krijgs-Geneeskunde, die voor den Officier van Gezondheid onontbeerlijk is.

den eersten Geneesheer, met de functiën van den laatsten belast zijn. Ook hem behoorde men den titel van Hoogleeraar toe te staan; hij zoude lessen in de *Pathologia Externa* en over de chirurgicale operatiën, en *clinica externa* moeten houden; hij zoude tevens ook zoo veel mogelijk de ontleedkunde en *Physiologia* onderwijzen.

De Apotheker der 1ste klasse bij het Hospitaal der 1ste klasse, wien men ook den titel van Hoogleeraar behoorde toetestaan, zoude lessen in *Chemia* en *Pharmacia* geven. Deze Apotheker van de 1ste klasse, zoude den eersten Geneesheer van het Hospitaal der 1ste klasse, bij het doen zijner tweemalige inspectiën vergezellen, ten einde de verantwoordingen der Apothekers, enz: mede te inspecteren; ook zoude hij verpligt zijn kosteloos deze inspectiën mede te verrigten.

De Geneesheeren, eerste Officieren van Gezondheid bij de Hospitalen der 2de en 3de klasse, benevens de hoofden der Officieren van Gezondheid dier korpsen, welke bij hen in garnizoen leggen, als ook van de geëmploijeerden in hunne respectieve Hospitalen aanwezig, zouden de *Physiologia*, de Militaire Gezondheidsleer en de inwendige *Clinica* onderwijzen; en hunne onderhoorige Officieren

ren van Gezondheid zoo dikwijls er *Cadavers* voorhanden zijn, doen ontleden. De Chirurgen der 2de klasse zouden onderwijs in de *Anatomia* en verbanden geven. De Apothekers der 2de klasse bij deze Hospitalen, zouden de beginselen der *Pharmacia* onderwijzen.

Het Gouvernement behoorde het strengste toezigt te houden, dat de onderwijzingen, welke de onderscheidene Officiers van Gezondheid verpligt zoude zijn te geven, met alle geregeldheid geschieden en dat die, welke hiertoe geene genoegzame bekwaamheden bezaten, of nalatig waren, in geenen deele verschoond, maar van hunne plaatsen ontzet en vervangen wierden door meer verdienstelijke Officiers van Gezondheid. Hierom moest men aan de eerste Officiers van Gezondheid bij de Hospitalen der 2de en 3de klasse, als ook aan die der regimenten en afdeelingen, bevelen, dat zij aan de 1ste Officiers van Gezondheid van de generale kommando's op bepaalde tijden uittreksels hunner gegevene lessen toezonden. Deze extracten van onderwijzing zouden, gevoegd bij die der eerste Officiers van Gezondheid van de generale kommando's

het bestuur van den Geneeskundigen dienst moeten toegezonden worden.

De eerste Officieren van Gezondheid der onderscheidene Hospitalen, zouden *Clinische* journaals moeten houden, in welke alle bijzondere en zeldzame gevallen wierden aange- teekend, zoo dat bij het einde van ieder jaar deze journalen aan het Geneeskundig Bestuur zoude kunnen worden toegezonden, welke dezelve naar goedvinden door den druk algemeen konde maken. Het zoude belangrijk en voor het algemeen tevens nuttig zijn, dat men een Militair Geneeskundig Journaal te zamen stelde, en zulks door den druk openbaar maakte, waar van men ten minste 's jaars één deel uitgaf; in welk journaal men niet alleen de zeldzame gevallen van Genees- en Heelkunde aanhaalde, welke bij de Armée zouden zijn voorgevallen, maar tevens alle de ontdekkingen van belangrijke waarnemin- gen, die op de Militaire Geneeskunde betrek- king hebben, en in vreemde landen gemaakt worden. Met de redactie van dit journaal, zoude men twee of drie Officieren van Gezond- heid daar toe geschikt kunnen belasten, welke men hier voor eene toelage behoorde toe te kennen, daar men deze uit den verkoop, ge-

gemakkelijk zoude kunnen vinden: en ter onderwijzing der Officieren van Gezondheid der Armée moest men hen allen verpligten dit journaal aan te koopen, welke hen door het Geneeskundig Bestuur konde worden toegezonden. Het zou bijzonder van belang zijn dat men in het voorgesteld journaal bekend maakte de Geneeskundige Landbeschrijving (*Topographia Medicinalis*) van elk garnizoen welke men ten dien aanzien van ieder eerst aanwezend Officier van Gezondheid in loco eischen moest: op deze wijze zou elk Officier van Gezondheid bij verandering van garnizoen onmiddellijk bekend zijn met de landgesteldheid van zijne nieuwe plaats, deszelfs invloed op de gezondheid, de aldaar heerschende ziekten, hunnen aard en behandeling: dit zoude des te belangrijker zijn in ons land, alwaar de geneeskundige constitutie van de eene of de andere plaats zoo verschillende is.

Eene inrigting welke eenen weldadigen invloed op de onderwijzing der Officieren van Gezondheid zoude hebben, is, dat men een Militair Geneeskundig Genootschap oprigtte, onder de bescherming van den Koning, welk *Centraal Comité* zich daar zoude bevinden,

al-

alwaar het Geneeskundig Bestuur zijn verblijf hieldt en van welk Genootschap de president van het Bestuur tevens voorzitter zoude zijn. In dit Genootschap late men In- en Uitland- sche Geleerden toe , welke hetzelfde door hunne kunde en talenten nuttig zouden kunnen zijn. De kosten van dit Genootschap moesten door de superieure Officieren van Gezondheid goed gemaakt worden. De Officieren van Gezondheid der 2de en 3de klasse welke zich door het openbaar maken van eenige schriften , of door het inzenden van door het Genootschap goedgekeurde verhandelingen of waarnemingen zouden hebben verdienstelijk gemaakt , moesten zonder kosten als Lid in hetzelfde worden aangenomen ; en deze titel zoude voor hen eene aanspraak op hunne bevordering in den dienst moeten zijn. Niets zoude voorwaar den naijverdezer Heeren meer opwekken , om zich met alle vlijt aan de studien over te geven.

Hier eindig ik deze verhandeling , en indien de stijl den lezer niet cierlijk genoeg mogt voorkomen , vraag ik hier voor verschooning ; ik twijfel echter niet , of , hij zal hetzelfde uit dat oogpunt beschouwen , dat het niet uit welsprekendheid , maar wel , om de waarheden , volgens mijn inzien daar in bevat , en dewelke ik mij als eenen pligt aangerekend heb te ontvouwen , daargesteld is.

Ik had genoegzame stof voorhanden , om dit werkje tot een dik boekdeel uit te breiden , doch ik geloof mijn doel bereikt te hebben , door in hetzelfde het wezenlijke der militaire Geneeskundigen dienst ontvouwd te hebben. Doch ik heb reeds genoeg , en welligt te veel gezegd , dan dat ik eene scherpsnijdende critiek ontgaan zoude ; en zonder twijfel zal de critiek van ijverzucht en boosheid niet nalaten mijne stellingen in twijfel te trekken , en ware het mogelijk dezelve om verwerpen.

Ik vrees echter noch die onregtvaardigheden, waar mede de *intrigue* mij van uit de dikke duisternis zoude kunnen bezwalken, noch die van deze of gene, welke zich daar door zou zoeken verdienstelijk te maken.

Indien echter iemand eenige nuttige aanmerkingen mogt maken, in eene op waarheid gegronde critiek, dit zal ik met veel genoegen zien. Ik zie zelve verlangend zulk eene te gemoet, in welke men mij eenige nadere inlichtingen en verbeteringen aanduidde over zulk een belangrijk onderwerp als ik hier in behandel.

Ik durf mij vleijen, dat die genen welke mij kennen, nimmer mijne menschlievende pogingen, tot belang van Vorst en volk uit het oog zullen verliezen; te meer daar de achting en vriendschap met dewelke ik door eene menigte Generaals en Opper-Officieren, waar onder er zich bevinden, op wien het vaderland reden heeft trotsch te zijn, geloof vereerd te worden; en de vleijendste betuigingen welke mij voor mijnen dienst, door een oneindig getal militairen van alle klassen, bewezen worden, zullen mij buiten het bereik van alle vreemde pogingen stellen.

E I N D E.

Zinstorende Drukfeilen.

Bl.	2	reg.	22	<i>staat</i>	wiens	<i>lees</i>	wier
—	3	—	18	—	geluk gehad heb	→	geluk heb
—	6	—	20	—	voorschrift	—	voorbeeld
—	9	—	11	—	en alle	→	en van allen
—	12	—	14	—	toelating	—	verpleging
—	15	—	2	—	niet in staat	—	in staat
—	16	—	15	—	veranderen	—	verwisselen
—	28	—	16	—	zijn	—	werden
—	30	—	22	—	woekenaars	—	woekeraars
—	50	—	14	—	Chirurgijnen	—	Chirurgijns
—	56	—	20	—	behoeven	—	behoorden
—	57	—	8	—	na	—	naar
—	58	—	1	—	allen	—	alles
—	61	—	17	—	toekenne	—	toekent
—	79	—	15	—	Nimwegen	—	Nijmegen

